

8. Greg. Fr. 74.

Jungnierti del. et Sc. M.

IOHANNES BAPTISTA
DE VITIS
ET DE VITI CULTURA
LIBRIS
VITIS
PETERI ANTONII DABZANI
F. S. C.

S. VII.
S. 2.

80

DE NOVA
JOHANNIS

Cap. I. vers. 13.

LECTIONE

AD
P. CASTUM INNOCENTEM ANSALDUM

ORD. PRÆD.

EPISTOLA

PETRI ANTONII BARZANI

PRESB. BRIX.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

EMINENTISSIMO ET REVERENDISSIMO
PRINCIPI

ANGELO MARIÆ

S. R. E. TIT. S. PRAXEDIS PRESBYTERO

CARDINALI QUIRINO

COMMENDATARIO S. MARCI,
BIBLIOTHECARIO APOSTOLICO,
S. CONGREG. INDICIS PRÆFECTO,
ARCHIEPISCOPO, EPISCOPO BRIXIÆ,
Duci, Marchioni, Comiti, &c.

PETRUS ANTONIUS BARZANUS PRESB. BRIX.

F.

N *E mireris, EMINENTISSIME
PRINCEPS, si auspicia Tua,
patrocinandis magnæ molis
Operibus nata, unis ego, quas vul-
go, Literis supplex optem impetrare.
Paucissimis, Tua ne tempora longius*
* 2 *mo.*

*morer, expediam, quare id mihi ci-
tra culpam arbitrer licere. Hæ, scit
humanitas Tua singularis, acceptæ
referendæ sunt pretiosissimæ librorum
supellectili, quam, ex diversis culti
orbis regionibus proxima æstate con-
quisitam, in gregis etiam Tui commo-
dum parasti. Hoc nomine baud indi-
gnas judicavi, quas, tueri & fovere
suscipiens, Tibimet Tute commenda-
res iisdem fere verbis, quibus olim
apud Jovem pro navibus, ortum suo
debentibus luco, Cybelen usam esse fa-
bulatur Mantuanus Vates: profit no-
stris in montibus ortas. Cumque ejus-
dem, magnifice surgentis, eodemque
tempore sentientis amorem festinan-
tis Heri, Bibliothecæ se non modo fi-
lias, verum etiam primo natas jure
optimo jactare possint, non indignæ
pariter visæ sunt, quæ iis abs Te spe-
cta-*

Etarentur oculis, quibus ab agricola,
intento incrementis ornamentisque
agri, quem colit, spectari solent ἀπαρ-
χαι, ipsa novitate, ut desint cetera,
placentes. Æquo igitur benignoque
animo ne dedigneris meum hunc, qua-
liscunque est, fœtum excipere; illis
utique majoribus quodammodo prolu-
dentem, quos in posterum Brixiani
soli, haud crassi certe aeris (testem
appello aureum de Brixiana literatura
Opus, septem abhinc annis editum)
ingenia elaborabunt: quorum longum
post me agmen videre videor, certa-
tim aliquid audentium, Te auspice,
Te alieni brevitatem census in id un-
dique supplente, ac demum Te, im-
placabili veteris osore, lucentissimæ
facis instar, E.P. omnibus præeunte.
Cujus ego laudes, quæ summæ sunt,
ne orationis vitio deteram, tacitus,
con-

*contraquam in nuncupationibus fieri
amat, præteriens intusque venerans,
desinam; verecunde interim & sub-
misse id meo, aliorumque emergere
cupientium, nomine Te rogans, quod
nuper sibi Cl. Vir Hermannus Samuel
Reimarus, Hamburgi Professor, non-
nullas judicio Tuo Animadversiones,
editioni quam parat Dionis Cassii præ-
ambulas, submittens, petere non du-
bitavit; nimirum ne alios, & me qui-
dem vel maxime, tardioris ingenii ho-
minem, ex Tuæ non modo doctrinæ,
sane quam diffusæ, copia, sed & men-
tis mira & sagaci celeritate, atque
adeo expedito in tanta negotiorum
mole studio, & scribendi facilitate,
metiare: quod profecto nisi facias, hoc
unum impedimentum longe omnium,
quæ removisti & removere pergis,
maxime obstaret. Vale amplissime
ac*

*ac præstantissime Cardinalis , Teque
diu superi lætum nobis interesse , to-
tique simul Ecclesiæ novo in dies me-
ritorum cumulo prodesse patiantur .*

Brixia Cal. Decembr. anno 1746.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

S.

ANTEQUAM ad legendam sequentem *de nova Johannis lectione* Epistolam, candide Lector, accedas, non abs re puto te nonnulla, quæ ad eandem spectant, præmonere. Quod Gallicum in ejus textu est, nedum Hebraicum & Græcum, occurret tibi Latine redditum: occurret non modica paginarum pars identidem ab adnotationibus occupata. Ne mireris, causam accipe. Rogatus Autor quibusdam ab amicis, ut quæ ad P. Ansaldum linguarum peritissimum scripsit, illa, publici juris faciens, eorum etiam, qui Latine tantum & Italice sciunt, captui accommodaret, ipforum votis, facilis atque indulgens homo, annuit; nihil sua, quoad licuit, atque ubi subiit, interpretatione destitutum relinquens. Eodem tempore quædam ex Dissertatione supradicti Patris loca majoris claritatis gratia, & quicquid tandem aliunde tibi haud ingratum fore speravit, adnotare non pepercit. Hæc tibi comperta fieri optimum judicavi. Unum addo, quod ne silerem, idem Autor a me contendit; nimirum ut, Heterodoxorum testimoniis, quæ passim adhibet, aurem quatenus præbendam ipse censeat, petas ab adnotatione pag. 67. item ab illa, quæ prima est pag. 122. Vale; & sicubi a me peccatum est, ignoscens, nostri labores præli benignus excipe.

(I.)

CLARISSIMO VIRO

P. CASTO INNOCENTI ANSALDO

PETRUS ANTONIUS BARZANUS

S. P. D.

CUM primum ad convivium, quod aliquot ante menses in Patrum, ac præsertim Tertulliani hortis, Vir Clarissime, parabas, me vocasti, maxima, fateor, lætitia captus fui; sperans scilicet futurum, ut mihi, talium rerum perquam cupido, gratis & prorsus de alieno convivari contingeret. Postquam vero conditionem addidisti, ut ne, de domo nihil ferens in commune, asymbolus accederem, spe in quam veneram dejectus, parum abfuit quin tibi abnuerem, humanissime licet invitanti. Ecquidnam (revera mecum animo putabam) ecquidnam ex meo paupere, angustoque penu supparis, nedum paris, conquiritis illis dapibus,
A qua-

quarum specimen , privatim & inter amicos prægustandum , ex suo jam Anfaldi vis , amplo jupiter ! ac locuplete , depromsit ? *Ἐξ ὄνυχος λέοντα* (1) . Sic ego tunc , neque immerito existimabam : ideo aliquandiu , antequam conditionem acciperem , hæsitavi . At quo me nunc animo esse putas , dum mensam , quam publico demum ornatam exhibes , ita opipare instructam , imo & parabilibus , quæ mihi , ubi annuifsem , ex condicito servata speraveram , ferculis oneratam video , ut fere omnem locum aut ex toto , aut ex parte præceperis ? Verum quia honestum ludum ab amico , qualis es , ob morum suavitatem & cetera ornamenta animi apprime caro , ægre ferre illiberalis hominis ducerem , si quid spatii reliquum fecisti , sequenti , qualiscunque est , symbola implere aggrediens , fidem , quam dedi , liberabo .

I. Pulcram , neque parvi faciendam , *Dissertationem de loco Johannis aliter atque habet Vulgata a nonnullis Patribus lecto* , quam alteri ejusdem coloris ac pretii , He-

ro-

(1) *Ex ungue leonem .*

(III.)

rodiani videlicet *infanticidii Vindiciis*, sociatam nuper edidisti, duobus Tertulliani locis, quæ sibi invicem primo intuitu bellum movent, acceptam referre debemus. In cap. 19. libri *de carne Christi* exprobrat Africanus Pater Valentinianis adulteratum Evangelistæ verbum: *Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex viri, sed ex Deo natus est*; in cap. vero 24. ejusdem libri usurpat ipse, ac ita usurpat, ut inde Spiritus sancti responsum efficiat: *Non ex sanguine, neque ex carnis & viri voluntate, sed ex Deo natus est*, Ebioni respondit. Ex iis, qui Tertulliano illustrando operam dederunt, alii, rem mirati, prætereunt, alii ne mirantur quidem. Hanc tu lance, ad quodlibet parata, expendere aggressus, nodum tendis solvere, Valentinianos adulteri quidem sensus reos faciens, at non corruptoris styli; vis enim, *communioem olim quidem in Ecclesia fuisse Versionem, in qua legebatur nati sunt, sed aliquam fuisse etiam, & quidem absque dolo confictam malo, in qua legeretur natus est* (1). Affers in medium,

A 2

quæ

(IV.)

quæ de veterum antigraphorum multitudine ac varietate Hieronymus, & Augustinus memoriæ prodiderunt ; alter, *si enim Latinis exemplaribus*, inquit, *fides est adhibenda, respondeant quibus: tot enim sunt exemplaria pene quot codices* (1), alter, *qui enim Scripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterunt, numerari possunt, Latini autem Interpretes nullo modo* (2). Ais id, quod tu censes, confirmari ex Irenæo, & Pseudo-Athanasio, sive Vigilio Tapfensi, eandem & ipsis lectionem citantibus ; ex auctoritate codicis Evangeliorum, quod in tabulario principis Veronensium ecclesiæ asservatur, ex Evangelistæ scopo, orationis serie, & linguarum genio: quæ, aliaque nonnulla suo loco proferentur, ubi laudanda erunt, & ad examen revocanda.

II. Et quidem Latina Evangeliorum exemplaria quin plura olim, & inter se discrepantia, fuerint in Ecclesia, allatum Hieronymi atque Augustini testimonium dubitare non finit. Quamvis enim prior,
de

(1) Præfat. in 4. Evangel.

(2) Lib. 2. de doctr. Christ. cap. 11.

de immani codicum varietate conquerens, nonnullorum iudicio modum excessisse, aut sibi nonnihil indulgisse videatur (1), posterior tamen, rei etiam causam loco recitato adjiciens, alterius querimoniam ab immodicæ aut injustæ nota vindicare potest: *Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibi utriusque linguae habere videbatur, ausus est interpretari.* Illud præterea certum est, varietate citationum, quibus usi veteres, varietatem quoque lectionum sæpius indicari (2); eoque,

A 3

ut

(1) *Quod Latinos attinet codices & asperam de iis querelam, notandum, hyperbolas Hieronymo nimium fuisse familiares: quod illi soli nesciunt, qui scripta ejus ignorant: ideoque neminem terrent verba ejus tot tragica, peritiora. Ad hæc habuit forte causam non unam Hieronymus, cur tantopere in Latinos ante se codices inveheretur. Videlicet, partim ut sui laboris pii ac eruditi pretium a necessitate & gravitate suscepti, bono Ecclesiæ, operis adaugeret: partim, ut invidiam ingentem amoliretur, qua premi se noverat a multis doctis pariter & indoctis, ob insolitum ævo illo novæ editionis Biblicæ studium; quippe quod carpebant, ut temerarium, fallax, periculofum, ac pene sacrilegum: id quod tum ex epistola ad Damasum, tum ex amœbæis cum Augustino, & passim aliis ex locis patet. Johannes Frickius de cura Ecclesiæ veteris circa puritatem codicum N. T. cap. 4. §. 19. pag. 108. Videantur & Millii Prolegomena §. 854.*

(2) *Allegationes SS. Patrum sæpius ostendunt genuinam lectionem. Pfaffius Dissert. de variis Novi Testamenti lectionibus canon. 3. pag. 190. edit. 2.*

(VI.)

ut consequitur , facilius , si quod MS. ref-
que ceteræ , unde subsidium peti posse vi-
deatur , accedant . Unum tantum , ne
principio quid dissimulem , superesse ar-
bitror , quod nihilominus adverfetur sen-
tentiaæ tuæ , regulam nempe hanc inter-
dum etiam fallere , atque , ut de citationi-
bus , quæ in scriptis veterum occurrunt ,
primum loquar , in proclivi esse lupinis ,
ut ita dicam , æra confundere .

III. Si quotiescunque aliquem Scriptu-
ræ textum Patres recitant , eum , prout in
codicibus exstabat , adamussim & religiose
repræsentarent , quod aliter ab aliis cita-
tum invenimus , aliter quoque ab aliis le-
ctum merito diceretur . Verum *ad citatio-
nes quod attinet* , inquit Auctor Artis cri-
ticaæ , *duo sunt animadvertenda , nimirum ,*
sæpe Veteres ex memoria loca recitare ; quo
fit ut synonyma synonymis facile substituant,
& in ordine verborum nonnihil mutant . De-
inde eos sæpe sensum , potiusquam verba
ipsa , proferre . Itaque varietas citationum
non potest semper urgeri , quasi varietas le-
ctionis , quæ esset in Codicibus , quibus Vete-
res

(VII.)

res utebantur (1). Eadem fere Biblioth. select. tom. 16. rei causas insuper attingens: Il y a peu de fonds à faire sur ces prétendues diverses leçons, tirées des anciens Peres. Ce n'est pas qu'il n'y ait des occasions, où ils paroissent plus textuaires qu'en d'autres; mais il est bien difficile de donner des regles là-dessus, parce qu'ils citent presque toujours l'Ecriture tumultuario, par mémoire, ou par accommodation. Outre le genie de ce tems-là, la rareté des Manuscrits & les conjectures difficiles, où ces saints hommes se trouvoient, ne leur permettoient pas, comme à nous, d'avoir sans cesse un Nouveau Testament devant les yeux, quand ils écrivoient (2).

A 4

Ean-

(1) Vid. volum. 2. pag. 391. ubi cautiones etiam, in eorundem translationibus adhibendæ, tempestive subduntur: *Ad Translationes vero quod spectat, cavendum ne conjecturas Interpretum, de sensu aut lectione locorum, putemus niti varietate lectionis. Passim sensum exprimunt conjiciendo, exiguanque verborum rationem habent; nec proinde semper colligere possumus eos aliter legisse quam nos, quia aliter vertunt.*

(2) Non adeo fidendum his diversis, ut putantur, lectionibus, quas Patres antiqui suppeditant. Est quidem ubi magis hic, quam illic, adherere textui videantur; at difficillimum hac in re certi aliquid statuere, Scripturam ipsis plerunque tumultuario, memoriter, aut accommodandi ergo recitantibus. Præter illius ætatis genium, MSS. quæ rara erant, & angustæ, in quibus hi versabantur sancti viri, nequaquam patiebantur, eosdem semper, ut nos, sacras Novi Fœderis tabulas, quas consulerent, inter scribendum paratas habere.

(VIII.)

Eandem citandi rationem in Patribus, qua tamen parcius, agnoscit & Johannes Morinus; citationum, quas ipsi, divina referentes oracula, suis in operibus adhibuerunt, a sacro Bibliorum textu discrepantiam sequentibus etiam causis adscribens, quod *memoriter describentes dictionem dictione æquipollente permutaverint; aut sensum eadem memoriæ causa, de verbis parum solliciti, quod tamen raro admodum contingit, sectati fuerint; vel quod verbis suis verba Scripturæ inserentes, dictionum casus, numerosque, ut reliquo contextui accommodarentur, nulla sensus jactura, mutaverint; vel quod sententiam, aut periodi membrum, quoniam ad causam nihil conducere, brevitatis causa omiserint, quod sane ab Ecclesiasticis tractatoribus, & antiquis & neotericis quotidie præstatur* (1). Eandem cantilenam reliqui doctiores Critici, quorum scripta quisquis legat, nemo auit dicere, ipsos illam Versionum diversarum copiam aut ignorasse, aut ad eam nequaquam animum

(1) *De Hebræi Græcique textus sinceritate* lib. 1. Exercit. 9. cap. 4. num. 2.

mum applicuisse (1), cum Scaligero canunt & Simonio, perperam te iudice sentientibus (2). Instar omnium, ut hunc etiam proferam, Johannem Frickium habere possumus, *Commentationis Theologico-Criticæ*, quæ non multis abhinc annis Ulmæ prodiit, editorem. Hic cap. 4. §. 19. *de cura Ecclesiæ veteris circa canonem sacræ Scripturæ, & conservandam codicum puritatem*, Hieronymi, Latinorum διαφωρίαν πρὸς ἀλλήλα (3) exemplarium querentis, verba perpendit, iisque iudicat verisimilius *multitudinem Versionum vitiosissimarum*, quæ, Augustino teste de doctr. Christ.

(1) Alluditur ad ea, quæ Auctor Dissertationis *de loco Johannis* inquit pag. 200. Ex copia vero illa Interpretationum Latinarum lucem fulgentissimam habemus dissolvendæ gravissimæ Quæstioni, quam nonnisi per impervia pertractarunt, qui ad varias illas multiplicesque Veterum Versiones animum non applicuerunt, quæque maximum nostra cum disputatione habet nexum. Mirantur sane Exegeticorum multi, quod Patrum non pauci diversis usi sint plurimum Lectionibus, non diversis modo in Operibus, sed eodem etiam in Libro aliquando, uti nunc accidit in Tertulliano; nec defuere, qui illam ita diversimode legendi rationem iisdem tribuerent Scriptoribus, pro loci exigentia, suo Marte, suaque e penu textum interpretatis.

(2) Scaligeri olim, pergit eodem loco doctus Pater, fuit huiusmodi opinio, alteque adeo insedit animo Simonii, ut eandem perrexerit pluribus, more suo, in locis suadere. Perperam ita sentiunt tamen hi Scriptores.

(3) A se invicem dissentientium differentiam.

(X.)

Christ. 2. 11. *propemodum sine numero in
ædibus privatorum reperiebantur ; unde abu-
sus plurimus & confusio fæda , quam triti
nominis Italiam , quæ omnibus aliis præfe-
rebatur , publicique usus erat in ecclesiis ,
designari . At ubi de Patrum allegationi-
bus loquitur , multum sibi , ait , baud raro
indulgere priscos doctores , aut memoriæ fi-
sos nimium , aut dicta pluscula commiscentes
in unum , aut cum glossis paraphrastice quæ-
dam ad scopum aut caput quæstionis appli-
cantes : aliter ac in codicibus , quos forte non
habebant ante oculos cum scriberent , reperie-
bantur (1) . Neque res admodum mira ,
eos se non tam sollicitos de vocibus , quam
de sensu , præstitisse , cum ne ipsos quidem
Novi Testamenti Scriptores ab eodem mo-
re adeo abhorruisse compertum habeamus .
Ubique de veteri instrumento Evangelistæ
& Apostoli testimonia protulerunt , diligen-
tius observandum est , eos non verba secutos
esse , sed sensum , testatur D. Hieronym. in
epist. ad Algas. & D. August. de blasphem.
Sp. S. Nulla alia causa est , cum Evangelistæ
&*

(1) Cap. 2. §. 21.

(XI.)

& eadem non eodem modo dicunt, nisi ut inde discamus, res verbis, non rebus verba præponere. Unde admonet *Vindiciarum veritatis Hebraicæ* Auctor, hunc, ubicunque isti sive a LXX. Interpretum Translatione, sive a textu Hebraico discrepant, generalem canonem tenendum esse, *Apostolos & Evangelistas*, in citandis *Scripturæ Testimoniis sensum spectare, non verba numerare*, utpote de quibus nec admodum solliciti fuerunt, nec esse debuerunt; cum rei veritas non in verbis consistat, sed in sententiis. Hinc verba quandoque alia substituerunt, menti suæ exprimendæ accommodata. Interdum etiam quædam de suo, ut Interpretes, addiderunt, ad illustrandam sententiam (1). Addatur nunc, si lubet, iis, quæ hætenus dicta sunt, disputandi æstus, impotens, certosque intra fines nonnunquam consistere nescius; quem duorum Auctor librorum de vero usu Patrum ita describit: *Cum (Patres) disputant adversus Valentinianos aut Manichæos, videntur cum Pelagianis facere. Eadem ratione sicubi manus cum Pelagianis*
con-

(1) Part. 2. cap. 3. pag. 444.

conferunt, videntur cum Manichæis sentire. Si adversus Arium feruntur, videntur a Sabellio minus esse alieni. Vicissim cum Sabellium adoriuntur, ad Arium accedere videntur. Id ipsum quotidie, prosequitur, accidit iis, qui ad populum verba faciunt; si in avaros invehuntur, parum abest quin prodigos commendent, ubi vero prodigos, ac nimium profusos insectantur, putes eos sordibus & tenacitati velificari (1). Quæ methode des Orateurs, ut cum Simonio loquar, qui se mettent peu en peine d'être exacts dans leurs raisonnemens (2), ardensque adversarios vincendi omni conatu propositum, si pariter in iis, qui primis Ecclesiæ sæculis floruerunt, admittenda sunt, in eorum etiam citationes interdum influere potuerunt. Hinc vitio vertitur ab aliquibus (3) Johanni Millio, quod nimium Patrum allegationibus sæpe tribuerit, aliter ut se se gereret, eo, cujus suasu opus illud 30. annorum susceperat, monente (4): hinc Bru-

(1) Lib. I. pag. 147.

(2) *Oratorum methodus, de servanda suis in orationibus diligentia non valde laborantium.* Hist. crit. N. T. cap. 1. pag. 15.

(3) Vid. Pfaffium Dissert. supra indicat. pag. 190.

(4) Vid. Prolegom. N. T. Millian. §. 1478.

(XIII.)

Brugensis, Nicolaum Zegerium carpens atque accusans (1), d'avoir établi peu judicieusement de certaines leçons sur des passages des Peres, où ils n'ont cité que le sens de l'Ecriture, & non pas les propres termes (2), addit, que n'est pas sûr de prendre pour regle leurs citations (3): ad remque tandem Massuetus, Ernestum Grabium, eum ipsum, qui ex duobus, quæ affers, Irenæi ac Tertulliani locis variam certo lectionem adstruit (4), præcipue fuggillans, *Quisquis*, ait Dissert. III. in Irenæi libros art. 1. n. 10. *prudens est, & in lectione Patrum tantillum versatus, abstinet ab ejusmodi judiciis, ne temeritatis notam incurrat.*

IV. Atque hic non possum quin tuam, Amice, prudentiam summopere commendem, propterea quod nihil in Dissertatione

ne

(1) Vid. Simon. Dissert. crit. de MSS. N. T.

(2) Ob quasdam lectiones, quas parum prudenter ex Patrum locis, sensum, non ipsas Scripturæ voces, exhibentibus statuerit.

(3) Lubricum esse eorum citationibus acquiescere.

(4) Ex hoc loco (cap. 16.) & cap. 21. (19. in Massueti edit.) hujus libri 3. liquet, Irenæum Johan. I. 13. legisse, ἐγενήθη, pro ἐγενήθησαν: quomodo & Tertullianus lib. de Carne Christi cap. 19. & 24. allegavit, adnotat in sua Irenæi editione, quæ Oxonii prodiit an. 1702.

(XIV.)

ne tua nimis affirmas , nihil pervicaciter contendis ; exploratum habens , quam caute hac in re , incerta per se atque ancipiti , procedendum . Johannes Clericus , quem fallax citationum negotium semel atque iterum supra testantem audivimus , quadam in epistola , an. 1708. Amstælodami data , spondet quidem , si nonnulla accurate observentur , lectiones veteres ac veras e scriptis Patrum facile haustum & confirmatum iri : *nec periculum* , inquit , *ullum erit ne memoriæ fallentis ludibria aut interpretamenta , seu inania illa sint seu vera , pro variis lectionibus habeantur* (1). Verum alii hoc fieri posse , præterquam in auxilium adhibitis MSS. ægre adducuntur ut credant (2). Hinc tu , non omni licet hujus generis ope destitutus , attamen modeste non minus es , quam docte , suspicari contentus ; illud etiam probe tenens , quas pati quædam MSS. vicissitudines ab incon-sulta pietate , incitia , & licentia privatorum quandoque consueverint , quamque pro-

(1) *Biblioth. select.* tom. 16. artic. 5. pag 340. sq.

(2) Vide Pfaff. loco proxime citato.

pronum (ut omnia simul uno verbo complectar) & in rebus ceteris , quas ingeniose tuo aut alieno ore prætendis , hallucinari .

V. Parem iccirco, licet in diversum, & ego suspicandi viam ingrediens, suspiciones suspicionibus opponam, pudenter inquirens, an super controverso Johannis loco ab urgenda Hieronymi, & Augustini auctoritate superfedere possimus, & iis quadam illud ratione accommodare, quod Simonius de Origene, magnam Græcorum codicum discrepantiam affirmante(1), monet, inquiens: *Il dit seulement en general, qu'il est constant, que les exemplaires Grecs du N.T. ont été alterez en plusieurs endroits, & qu'on en a de preuves evidentes. On ne doit pas inferer de là, qu'ils aient été corrompu dans l'endroit, dont il est question.*

(1) Νυνὶ δὲ δηλονότι πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς τῇ διορθώσει προσιθέντων, ἢ ἀφαιρῶντων, Nunc autem sive propter Scriptorum quorundam indiligentiam, sive propter nefariam aliquorum scripturas emendantium audaciam, seu propter eos qui dum emendant, pro arbitrio addunt, vel detrahunt, magna enim vero exemplarium existit differentia. Commentar. in Matth. tom. 15. pag. 671. edit. Paris. an. 1733.

stion (1). An nimirum & nobis, SS. Doctorum, plurimas fuisse quondam in Ecclesia Versiones N. T. perhibentium, dicto & fidei nihil derogantibus, *Non inde concludendum*, dicere liceat, *illam exstitisse, in qua pro nati sunt legeretur natus est*. Quod priusquam aggredior, duo te præmoneri sinas.

VI. Primo ne me forte, si a te dissentiam, meticulosum hominem, ex eoque numero putes, qui verentur, ne variantium lectionum multitudo officiat sacri textus integritati. Præterquamquod enim haud ita multas, ut nonnulli arbitrantur esse censeo (2), nihilominus etiam si illæ unius Testamenti Novi ad grandem summam 30000. ut vult Antonius Collinus An-

(1) Ipse ait generatim solum constare, pluribus in locis Græca N. T. exemplaria immutata esse, idque certis argumentis comprobari. Non inde concludendum, ea in loco, quo de questione est, vitata esse. Hist. crit. N. T. part. 3. pag. 70.

(2) Admonet Leusd. in Philologo Hebræo-Græco Generali Dissert. 6. sect. 1. eas, quæ in hoc vel illo vitioso codice inveniuntur, non statim inter variantes lectiones esse numerandas: nam aliter variantes lectiones in infinitum excrescerent pro multitudine & varietate particularium exemplarium. Sed illæ proprie sunt variantes lectiones, de quibus possunt dari justæ, sive ad minimum probabiles rationes dubitandi, an pro genuino textu sint recipiendæ necne.

(XVII.)

Anglus sect. 2. *de libertate cogitandi*, ascenderent, nulla tamen nisi perperam, scio, hinc anfa caperetur ejus elevandi fidem (1), quam certam firmamque illud etiam præstat, quod *ubi*, ut inquit Pfaffius, *de primario Christianæ doctrinæ argumento, ubi de miraculis factisque, quibus Christianismus est superstructus, agitur, ibi nullæ inveniuntur lectiones, quæ textum sensumque varient. E contrario pleræque omnes, quotquot hodie exstant, levis momenti sunt adeoque vix attendendæ* (2). Sed quia non defuerunt, at-

B

que

(1) Qui Novum Testamentum Græcum an. 1711. Amstæ-
lodami edidit, neque se aliter, quam literarum G.D.T.M.D.
compendio prodere voluit, *Prolegom.* pag. 20. testatur, do-
ctis quibusdam obortam suspensionem, ex criticis posteriores
aliquot fere in hunc finem collegisse & coacervasse lectiones,
etiam futes sæpe & orthographicas, ut fidem Testamenti sus-
pectam facerent: vel saltem istam libertatem obtinerent, ex
quocunque codice adsumendi lectionem, quæ ipsis eorumque dog-
matibus conveniret quam maxime.

(2) *Epilog. Dissert. indicatæ.* Aliorum plura testimonia in
hanc rem prostant apud Waltonum in *Prolegom.* Hic ea tantum
adnotabuntur, quæ Ludolphus Kusterus loquitur de Milliana
N.T. editione. Ait ex hac eum præcipue fructum in Ecclesiam
redundare, quod nunc demum scire liceat, plerasque tot codi-
cum MSS. lectiones variantes ita comparatas esse, ut parum vel
nihil inter eas intersit. Quapropter, infra prosequitur, editorum
gratias habendas esse censeo, quod accurata diligentia sua effece-
rit, ut omnibus nunc apparere possit, discrepantiam codicum MSS.
N.T. longe minoris esse momenti, quam non solum homines erga
S. Scripturam male animati ante jactaverant, sed etiam multi
forsan ex iis, qui bene de religione sentirent, sibi persuaserunt.

(XVIII.)

que etiamnum fortasse non defunt, qui eas turpium instar macularum habeant, imo ab iisdem sacrum Scripturarum corpus, si non lethalia vulnera, cutis saltem detrimentum accipere existiment (1), has me juvat hic ab ea, quam isti judicare possent, labe vindicandas, ab unoque ictu defendendas pro viribus suscipere.

VII. Secundo ne hanc epistolam, & quicquid in ea dicam, perinde accipias, quasi ego bellum magistrum agere, ac te docere velim. Novi me, Vir Clarissime, longo distantem intervallo ab ingenio doctrinaque tua. Ideo non alio mea consilia spectare credas, quam ut meum tibi candidè, ut rogasti, animum aperiàm, salva reverentia, tuo nomini ac judicii, quo pol-

(1) Beza, ut refert Simonius *Hist. Crit. N. T.* cap. 29. pag. 341. testatur in *epist. dedicat.* ad Elisabeth. Reginam Angliæ, se non omnes exemplarium varietates publicasse *de peur de scandaliser les foibles de son party, qui n'auroient pas eu tant de veneration pour la parole de Dieu, voyants ce grand nombre de diverses leçons*; hoc est, ne suarum partium infirmis offendiculo esset, divina minus oracula, tanto diversarum lectionum numero proposito, veneraturis. Contra Dallæus lib. 1. de *vero usu Patrum* pag. 61. jactat, ex adversariis sibi Doctoribus nonnullos esse, qui tantillam in sacris paginis lectionum varietatem, licet nullius, vel saltem minimi momenti, ipsi S. Scripturæ in calumniam vertunt, ejusque, qua ipsa per se erga unumquemque mortalium pollet, infirmatum eunt auctoritatem.

polles , maturitati debita , salva & amicitia , quæ inter nos , ex quo vestra isthæc Domus religiosissima , studiorum æque ac pietatis cultrix , mea , qualiscunque est , uti opera instituit , cœpta , nunquam (spero) ἐν κυρίῳ (1) foveri desistet . Hæc semel dicta memor tene , ac , quin iterare opus habeam , ubique subintelligas , precor . Nunc rem aggrediens , a Tertulliano , cui ortum Dissertatio tua , ut dixi , debet , incipiam .

VIII. Ea , quæ nodum efficiunt , ita , prout exhibet editio Parisiensis an. 1675. se se habent : *Quid est ergo , Non ex sanguine , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Deo nati sunt ? Hoc quidem capitulo ego potius utar , cum adulteratores ejus obduxero . Sic enim scriptum esse contendunt , Non ex sanguine , nec ex carnis voluntate , nec ex viri , sed ex Deo natus est : quasi supradictos credentes in nomine ejus designet , ut ostendat esse semen illud arcanum electorum , & spiritualium , quod sibi imbuunt . Quomodo autem ita erit , cum omnes , qui credunt in nomine Domini , communi lege*

*generis humani ex sanguine , & ex carnis ,
& ex viri voluntate nascentur : etiam Va-
lentinus ipse ? Adeo singulariter , ut de Do-
mino scriptum est : & ex Deo natus est . Me-
rito &c. Lib. de carne Christi cap. 19. Rur-
sus eodem in libro cap. 24. Ideo etiam Mar-
cionem (Spiritus Sanctus) prospiciens , Ego
sum , inquit , Deus ; & alius absque me non
est . Et cum in alio idipsum eodem modo di-
cit : Ante me Deus non fuit , nescio quas il-
las Valentinianorum Æonum genealogias pul-
sat . Et , non ex sanguine , neque ex carnis
& viri voluntate , sed ex Deo natus est ,
Hebioni respondit .*

IX. Primum igitur locum unum ex iis
multis esse , quæ minus intacta ad nos ,
labe unde unde contracta , ab eximio Scri-
ptore pervenerunt , præter cetera indicio
est lectionis varietas , quæ prima in perio-
do occurrit , Pamelio , quem tu citas , *na-
tus est* , Rigaltio contra , quem cum Prio-
rio ego sequor , *nati sunt* , legente . Ubi au-
tem , inquit Germonius , *variæ sunt lectio-
nes* , ibi manifestum est ex pluribus unam
dumtaxat genuinam , ceteras vulgo esse men-
do-

dosas (1). An vero textum Rigaltianæ editionis ita ubique tersum credere oporteat, itaque ad vetustissimorum exemplarium fidem emendatum, quemadmodum Parisiensium Bibliopolarum Societas jactat (2), nunc disquirere non est animus. Illud tamen nihilominus affirmare posse mihi videor, neque te, si modo animum partium studio solutum feras, judicem recuso, frustra, nisi ei adhæreamus in primo hujus capitis limine, sperari, fore ut quid sensus integri ac plani ex Auctoris oratione, progrediendo, extundatur. Revera si legamus, *natus est*, quomodo apte explicabimus subsequencia: *Hoc quidem capitulo ego potius utar, cum adulteratores ejus obduxero?* Quidnam hæc alia, quæ paulo post occurrunt: *Quomodo autem ita erit, cum omnes, qui credunt in nomine Domini, communi lege generis humani ex sanguine, & ex carnis, & ex viri voluntate nascantur*, ibi facere ac sibi velle divinabimus? Quapropter ut Rigaltiana & Prioriana lectio minime esset ex

B 3

MSS.

(1) *De veteribus Hæreticis Ecclesiasticorum codicum corruptoribus* pag. 2.

(2) *Præfat. ad Lect.*

MSS. codicibus hausta, saltem *manifestæ* nomine in contextum juris aliquid haberet (1), juxta auream quoque Augustini regulam de sacræ Scripturæ sensu rite percipiendo; hoc etiam in loco, si modo Scriptoris mentem assequi volumus, adhibendam: *Textus ipse sermonis a præcedentibus & consequentibus partibus, quæ ambiguitatem illam in medio posuerunt, restat consulendus, ut videamus cuinam sententiæ de pluribus, quæ se ostendunt, ferat suffragium, eamque sibi contexi patiatur* (2). Quem nondum, haud spernendum, mirum est tacitos præteriisse, qui ne scirpis quidem Terulliani quandoque pepercerunt.

X. Quod autem de nova etiam interpunctione cogitandum censes, ego quidem non adverfor; imo ita sentio, non modo hic, verum etiam alibi pretium operæ futurum, si Latino hujus Auctoris textui, qui sæpe hians & falebrofus est, illa, quatenus licet, methodus aptaretur, quam Paulus Bauldrius, Historiæ sacræ in
Aca-

(1) Nulla, nisi manifesta, aut ex MSS. Codd. hausta lectio, in contextum orationis infertor. Art. crit. volum. 2. pag. 398.
(2) Lib. 3. de doctr. Christ. cap. 1. & 2.

Academia Ultrajectina Professor (1), in Græco Novi Testamenti servabat, ut ex oratione in eum funebri, habita ab Adriano Relando, comperimus: *Quum in sensum hujus vel illius locutionis aut vocis inquireret, verba Græca non disjuncta a se invicem scribere consueverat, sed continuo nexu copulata sine apicibus ullis aut punctis (quo modo fere in marmoribus antiquis & membranis cernere est) ita ut ipse pro ingenio sectiones divideret, voces separaret, spiritus & accentus (quos veteres ignorabant) appingeret, unde sensus a communi diversus & multo commodior sæpissime proveniebat (2).* Veruntamen aliquis fortasse inquireret, annon aliam ab illa, quam substituis, interpunctionem excogitare præstet, eamque ut potio-rem, ac facilius fluentem, ita nec a stylo Africani Patris alienam. Tu quidem, *Aliter autem ego, inquis pag. 169. punctandum ducerem. Nempe, post illa Valentini verba, seu post illam Valentini objectionem, qua dicebat, interrogabatque: quo-*

B 4

modo

(1) Bauldrii conjecturas hic illic sparsas exhibent *Ephemerides Eruditorum*.

(2) Pag. 25. sq.

modo ita erit ; videlicet qua ratione legendum erit qui non ex sanguinibus , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Deo nati sunt , quum omnes qui credunt in nomine Domini , communi humani generis lege ex sanguine , & ex carnis , & ex viri voluntate nascantur ? Post hæc , inquam , verba , Tertullianus veteri de lectione sollicitus regressisse videtur : Etiam . Nempe , ita reapse est ; hoc quidem nos fatemur atque propugnamus ; fidem scilicet , qua qui in Christum credunt filii Dei fiunt , non ex sanguinibus , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Dei esse voluntate ; ceu allusisset tunc Iohannes ad Matthæi locum , quo de fide Petri dixit Christus : Beatus es Simon-Iona , quia caro & sanguis non revelavit tibi , sed Pater meus qui in Cœlis est (1) ; Iohannis saltem ea videtur fuisse mens , quod epistola sua prima scripserit : Omnis qui credit , quoniam Iesus est Christus , ex Deo natus est (2) . Ingeniose cuncta , mi Anfalde , fateor , & acute . Nihil-

(1) Cap. XVI. 17.

(2) Cap. V. 1.

hilominus & hanc aliam nunc interpun-
gendi rationem, quæso, perpende; utrum
in textum, si liceret, invec̃ta viam sen-
sui eliciendo sterneret commodiorem: Quo-
modo autem ita erit, cum omnes, qui cre-
dunt in nomine Domini, communi lege gene-
ris humani, ex sanguine, & ex carnis, &
ex viri voluntate nascantur? etiam Valenti-
nus. Ipse adeo singulariter &c. ac meas eo
de loco simul conjecturas, quandam ve-
luti paraphrasim, accipe.

XI. Tertullianus, bello in Valentinia-
nos verso, postquam aliqua depromserat,
unde evincebatur Christum ex Virgine na-
tum esse, ab eaque carnem accepisse, ac
ita, concluderat, *cum ipse sit de spiritu Dei,*
& spiritus Deus est, & Deus ex Deo natus
ipse est, & ex carne hominis, homo in car-
ne generatus, quempiam, sensus Evange-
lico in versiculo contenti amplitudinis (1)
haud ignarum, προληπτικῶς (2) interpel-
lantem inducere videtur: Si ita est, ut Ter-
tulliane dicis, *Quid est ergo, Non ex sangui-*
ne,

(1) Vid. infra num. XIII.

(2) *Proleptice*.

ne, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt? Ad quem, cum dictis adversariis liberalius agere, nec aliis, quam quibus volebant ipsi, armis congredi parans, *Hoc quidem*, respondet, *capitulo* (nati sunt) ego potius utar, cum adulteratores ejus obduxero. Sic enim scriptum esse contendunt, Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex viri, sed ex Deo natus est: quasi &c. (1). Quomodo autem ita erit, cum omnes, qui credunt in nomine Domini, communi lege generis humani ex sanguine, & ex carnis, & ex viri voluntate nascantur? urget etiam *Valentinus*. Ipse adeo singulariter effert, ut de Domino scriptum est: & ex Deo natus est; ubi, si divinare licet,

(1) Hisce verbis, *Quasi supradictos credentes in nomine ejus designet*, ut ostendat esse semen illud arcanum electorum & spiritualium, quod sibi imbuunt, alludit Tertullianus ad Valentinianorum deliramenta, quæ Auctor Dissert. de loco Job. ita indicat pag. 168. sq. Videtur certe mihi hæc voluisse significare Tertullianus: quasi Johannes, uti Valentinus vult, scribens, non ex sanguine, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo natus est; ita, inquam, Evangelista scribens, alludere ad semen illud spiritale voluisset, quod Valentinus homini docuerat infusum, & quo ii, qui juxta Valentinum in Ecclesia erant, imbuti dicebantur; quasi Johannes excludere a Christo semen voluisset, quod Valentiniani Ecclesiam dicebant, uti ex ipsorum deliramentis patet a Tertulliano latis libro adversus Valentinianos Cap. XXV.

cet , pro *Et* Tertullianum crederem *Sed* scripsisse , atque extremum tertiidecimi versus primi capituli Johannis incisum recitare (quod vult & Pamelius , quanquam ore tantum Valentini hoc fecisse contendat (1)) voluisse . Postea quod (de Verbo nempe) Valentinus seu Valentiniani dabant , causæque proderat , ad eos quodammodo reversus accipiens , quod (de Creditibus) non dabant , neque oberat , Doctor excellens in arte dissimulando transvolans , *Merito* , & ceteris , quæ alibi (2) diffuse exscribam , pergit , unice pro tempore adoptans capitulum , *natus est* , suo eorundem gladio illos ut jugulet ; eorum videlicet lectione , *sanum tamen* , ut tua phrasi utar , *juxta sensum enarrata* (3) .

XII. Et quoniam de textu primi capituli Johannis agitur , finas precor , ut , quo clarius procedamus , pauca hinc præmittam , ex quibus aliquid lucis dicta ac dicenda , spero , indipiscentur .

XIII.

(1) *Istud Auctor* , ex sententia non sua , sed secundum prædictam lectionem adulteratam Valentini ; quia nusquam in Scripturis alibi legitur illud de Christo : & ex Deo natus est .

(2) Num. LII.

(3) Pag. 196.

XIII. Evangelista , quem non solum profligandos Cerinthum atque Ebionem , verum etiam divini erga humanum genus amoris magnitudinem propalandam suscepisse non ignoras , naturali Verbi ex Deo *filiationi* adoptivam indidem hominum credentium adnectens , alteram innuit ad alterius dignitatem quodammodo accedere ; *gratia* nimirum , *participatione* , aut *similitudine* (1) princeps Theologiæ Lector intelliges . Cum enim ait , Verbum Credentibus potestatem dedisse filios Dei fieri , tantundem est ac si dicat , potestatem (2) ipsis dedisse fratres suos fieri . *Deus* , inquit D. Augustinus tractat. 2. in Johan. *unicum eundem ipsum quem genuerat , misit in mundum , ut non esset unus , sed fratres haberet adoptatos* , inter quos ipsum vocat *primogenitum* Apostolus (3) . Itaque si ad hanc

(1) *Ascendamus* , inquit Cyrillus explicans Joh. I. 12. *ad supernaturalem dignitatem per Christum : non tamen ut proprie sicut ille , sed ut similitudine illius , per gratiam filii Dei simus . Alia est enim naturæ ratio , alia adoptionis .*

(2) Vocabulum *ἔξουιας* significat non tantum facultatem aliquid faciendi vel acquirendi ; verum etiam dignitatem , præminentiam , excellentiam , autoritatem & jus aliquod . Chemnitius Harmon. quatuor Evangelist.

(3) Epist. ad Rom. VIII. 29.

(XXIX.)

hanc comparisonem inter alterius *υιότητα* (1), & alterorum *υιοθεσίαν* (2), utramque non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo proveniente, advertamus, nihil prohibet, quominus 12. & 13. versiculos ita explicemus: *Quotquot autem receperunt eum* (Sermonem loco Verbi delicatæ aures subintelligent) *dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus: qui, quemadmodum & ipse, non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt;* ita inquam memoratos versiculos explicemus, quandam videlicet ellipsim in secundo, aut abditam toto in textu compositionem agnoscentes, quæ faciat enunciationem *implicitam*, seu *exponibilem*, ut Logicorum vulgus appellat (3): neque ad id, puto, dices hominem curis omnibus solutum, hominem Græcæ aut Hebraicæ Minervæ madidum requiri (4).
Hi-

(1) *Filiationem.*

(2) *Adoptionem.*

(3) Facciolat. *Logic. discipl. Rudimenta* part. 2. cap. 2. pag. 63. sq.

(4) Alluditur ad ea, quæ leguntur Dissert. *de loco Johan-*
pa

Hisce præmissis, eisdem Septimium versus in eundem, aut similem modum interpretatum esse conjicio. Dixi *in eundem aut similem modum*, quia de oratione cap. 2. *Scriptum est*, ipse ait, *qui in eum crediderint, dedit eis potestatem ut filii Dei vocentur*; haud aliena scilicet ab idiomate Scripturarum phrasi, apud quas voces verbales pro realibus ponuntur, ita ut dictum pro facto; & vocare seu appellare pro facere; vocari vero pro fieri seu esse sumantur (1). Nunc qua-

pag. 200. sq. Haud inficior quidem, aliquos Sanctos Patres et doctioribus, videlicet Hieronymum, Bibliorum e textu, uti res non semel postulabat, statim atque Marte suo vertere plura potuisse. Hanc interpretandi rationem tamen ad Tertullianum extendere, Cyprianum ac Hilarium, uti revera Simonius facit, absque sat idoneo videtur fundamento. Non id sinebat profecto studiorum quam inierant ratio, ut tantum scilicet valerent. Toti Catechesi, toti polemicis dediti Disputationibus, unde tantum illis otium suppeteret, ut de subita Textuum interpretatione cogitarent? Etsi vero negare minime velimus, aliqualem laudatis fuisse Patribus græcæ Dialecti cognitionem, ast plenam perfectamque, & ad Hebraïsmorum pertinentem dubitabimus. Nonne aliqui Tertulliani errores atque nœvi, nonne ineptæ aliquæ sacri Textus interpretationes, quæ ejus prostant in Operibus, ab inopia hebraïcorum Idiotismorum apparent derivatæ? In altero igitur Africani Patris testimonio, etsi ita Johannis locus efferatur, ut verba maxime quæstioni, & scriptoris fini, data opera, accommodata videantur; haud id tamen ab Septimio, uti nec ab Irenæo ac Vigilio, sed a Versione aliqua jam concinnata processisse statuendum.

(1) Glassius Philolog. sacr. canon. 16. lib. 3. tractat. 3. ubi affert præter cetera in exemplum Isa. LVI. 7. *Domus mea domus*

quare id conjiciam , audi .

XIV. Genesim , quam Evangelista ibi memorat , ad Credentes Tertullianum retulisse , hic ipse fidem facit ; se , ubi adulteratores profligaverit , capitulo potius , *nati sunt* , usurum testans , illos complectente , quos Valentinus excludebat objectans : *Quomodo autem ita erit , cum omnes , qui credunt in nomine Domini , communi lege generis humani ex sanguine & ex carnis , & ex viri voluntate nascantur ?* Neque tu id diffiteris , pag. 170. regerentem inducens Hæretico Doctorem : *Ita reapse est ; hoc quidem nos fatemur atque propugnamus ; fidem scilicet , qua qui in Christum credunt , filii Dei fiunt , non ex sanguinibus , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Dei esse voluntate &c.* Rursus eandem Genesim ad Verbum quoque referendam judicasse , colligo ex recitata jam ad Ebionem responsione , si quidem eam non aliter , quam ob oculos habens 13. Johan. versum , Spiritui sancto accommodavit , ut super-

mus orationis vocabitur omnibus populis , hoc est , erit domus orationis , & Marth. V. 9. Beati pacifici , quia ipsi filii Dei vocabuntur , hoc est , erunt .

perius allata verba cap. 19. indicant: *Ut de Domino scriptum est: & ex Deo natus est* (neque enim, ut dixi, nulla omnino suspicio est, Librariorum Amanuensium oscitantia loco *Sed* irrepsisse *Et*) ac præcipue illa ejusdem capitis, quibus Auctor adversarios, salva, ut diximus, causa indulgens, alloquitur instatque: *Et quid utique tam exaggeranter (Scriptura) inculcavit, non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, aut viri natum? &c.* Quæ cuncta ex sententia non suam pronunciaffe, saltem quatenus mendose ex versu 12. & 13. Evangelii colligi putaret, ægre tibi ac Pamelio concedam. Hinc utranque existimandus est citandi rationem, *nati sunt, natus est*, per se probam habuisse, quamvis priorem, ut magis late patentem atque ex propatulo textus petitam, alteri, quæ minus late patet, ductaque ex interioribus est, se, generatim ac re integra, præferre significaverit: *Hoc quidem capitulo (nati sunt) ego potius utar, cum adulteratores ejus obduxero.*

XV. At enim hoc capitulo, quo se potius uti velle indicavit, alterum in adversa-

fa-

rium postea non utitur ; nam in cap. 24. ejusdem libri diserte affirmat , Spiritum Sanctum , qui pessimam Hæreticorum propaginem imposterum futuram præviderit , Ebioni , Christum esse Dei filium neganti , respondisse : *Non ex sanguine , neque ex carnis & viri voluntate , sed ex Deo natus est.* Ita ; quare autem aut quomodo id accidisse putem , infra audies , postquam aliquid ego quoque de Valentino atque hujus sectatoribus dixero , cujus nempe generis adulteratorum esse potuerint , ut inde facilius etiam colligatur , an ipsi , quod spectat ad Evangelistæ locum , censendi sint corruptorem stylum sive adulteria scripturarum , an adulterum tantummodo , ut ipse arbitraris (1) , sensum sive mendacia expositionum , adhibuisse.

XVI. Et primæ quidem classis Valentini-
num fuisse , nulli suspicioni locum præbet

C

Ire-

(1) *Valentinianos hoc in loco corruptores arbitror Septimium appellasse relate potius ad Doctrinam quam ex illo eruebant , relate ad sensum quem verbis illis affigebant , quam ipsam relate ad Litteram . Pag. 191. Ibidem : Reapse cur illæ ipsemet lectione uti inde voluisset Tertullianus , ut quos adulteratores ejus vocat , acriter obduceret , nisi de sensu , non de verbis esset controversia ? Et alibi aliis verbis .*

Irenæus. Aperte negat Tertullianus lib. de præscript. cap. 38. *Alius manu scripturas, alius sensus expositione intervertit. Neque enim si Valentinus integro instrumento uti videtur, non callidior ingenio, quam Marcion, manus intulit veritati. Marcion enim exerte & palam machæra, non stylo usus est: quoniam ad materiam suam cædem scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam scripturas, sed materiam ad scripturas excogitavit; & tamen plus abstulit, & plus adjecit, auferens proprietates singulorum quoque verborum, & adjiciens dispositiones non comparentium rerum. An vero hunc Doctoris locum ita, ut quidam Vir Cl. autumat (1), accipere oporteat, quasi Hæreticus posterior, cum Marcione acta Apostolorum, Apocalypsin, Evangelii Lucae partem, & partem Pauli-*
na-

(1) *Intorno a Valentino non posso se non rimanere nella mia opinione. Hæresis non recipit quasdam scripturas, & si quas recipit, non recipit integras: adjectionibus, & detractionibus ad dispositionem instituti sui intervertit, scrive Tertulliano nel libro de Præscript. cap. 17. E S. Girolamo nel dialogo contra i Luciferiani: Ad eos venio Hæreticos, qui Evangelia laniaverunt, Saturninum quemdam, & Ophitas, & Caïnæos, & Sethoitas, & Carpocratem, & Cerinthum, & hujus successorem Ebionem, & cæteras pestes. P. H. G.*

narum epistolarum exsecante comparatus, integro tantum videretur uti Instrumento, non integro re ipsa uteretur, & machæra quidem abstinens, non tamen stylo etiam eo usque abstineret, ut Scripturas ne leviter quidem stringeret, ego affirmare non ausim. Quod de Valentino, idem & de Valentini discipulis, qui ætate Irenæi vixerunt, judicandum censet Massuetus in Dissert. I. in ejusdem S. Doctoris libros artic. 4. Utrum vero ævum illud Valentiniani subsequuti Scripturis itidem pepercerint, non omnem prorsus dubitandi locum deesse innuit, *Falsa igitur*, ita concludens, *quæ scribit Auctor citatus additamenti, quod ad calcem Libri de Præscriptionibus legitur: Legis & Prophetarum quædam probat, quædam improbat. Evangelium habet etiam suum, præter hæc nostra; si hæc ad Valentinum referantur: vera forte, si de Valentini discipulis, non prioribus quidem, quibuscum egit Irenæus, sed posterioribus.* Eodemque modo illa explicanda esse arbitratur, quæ apud Johannem Chrysostomum leguntur libro 4. de Sacerd. cap. 4.

Τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθέντα τῷ Μωϋσῇ νόμον οἱ τὴν Οὐα-
 λετίνης καὶ Μαρκίωνος διαδεξάμενοι φρενοβλάβειαν, καὶ
 ὅσοι τὰ αὐτὰ νοσῶσιν ἐκείνοις, τῷ καταλόγῳ τῶν θείων
 ἐκβάλλεσι γραφῶν: *Legem quam Moysi dedit
 Deus, qui in Valentini ac Marcionis insa-
 num dogma successerunt, & quicumque ea-
 dem cum ipsis insania laborant, e divina-
 rum Scripturarum catalogo delent.* Hæc ex
 Chrysostomi mente ad posteriores Valen-
 tinianos spectare, perspicue demonstrari
 inquit vocibus, quibus utitur S. Doctor,
 τὴν Οὐαλετίνης διαδεξάμενοι φρενοβλάβειαν, *qui in
 Valentini insanum dogma successerunt.* Ei-
 dem locum dubitationi ex Origene, qui
 lib. 2. *contra Celsum* pag. 411. inter μεταχα-
 ράζαντας τὸ Ἐυαγγέλιον (1) Valentinianos nu-
 merat, relinquit Delarue, *Itaque dicendum,*
pariter concludens, Origenis ætate quosdam
Valentini discipulos fortassis fecisse, quod
Valentinum facere Tertullianus vere nega-
vit. Eodem autem modulo eos, quibus-
 cum post Irenæi tempora Pater Africanus
 egit, metiendos esse, illa, quæ ex cap. 19.
de carne Christi supra exscripsimus, *Sic*
enim

(1) Eos, qui Evangelii contextum immutaverint.

enim scriptum esse contendunt &c. videntur indicare. Neque malam ipsorum indolem, ad vitiandum scilicet pronam, tute colligi diffiteris ex initio capitis 20. ejusdem libri: Qualis est autem tortuositas vestra, ut ipsam Ex syllabam, præpositionis officio adscriptam, auferre quærat, & alia magis uti, quæ in hac specie non invenitur penes scripturas sanctas? Per virginem dicitis natum, non ex virgine &c. Quo falsi crimine si Valentinianos non absolvimus, si expositionum mendaciis, quæ magistro nota erant, a discipulis substituta esse Scripturarum adulteria dicamus, fundamenta, quibus tua pulchra Dissertatio de Johannis loco superstructa est, omnino convelluntur.

XVII. Sed utriusque generis hi Tertulliani temporibus essent (quod denique haud in magno hic ponam discrimine) illud certe, quantum facit ad rem meam, citra controversiam est, quod adversus eos, negantes Christum ex Maria carnem accepisse, Doctor ad eorundem (quemadmodum interdum facere solebat, ut adversa-

(XXXVIII.)

rios omni sponſione premeret) ſeu lectionem , ſeu expoſitionem provocat ; utranque illo æque , alterutra foret , nomine vitioſam , quod ea ad negandam Chriſto Dei- paræ carnem abuterentur : cujuſmodi vitium obiter illis fuit exprobraſſe contentus . Venio nunc ad alterum ejus locum , *negotii* , ut tu loqueris , *maximi* , & *mirum infiniti quanti* (1) . En quid ego , habita quæ decet tamen judiciu tui ratione , con- jiciam .

XVIII.

(1) *Negotium facere tamen omnibus deberet maximum ejusdem Tertulliani , & quidem (quod mirum infinitum quantum) eodem in libro de carne Chriſti locus , in quo oblitus propemodum Africanus Pater , corruptorem ſe vocaſſe Valentinum , quod legendum contendisset , qui non ex ſanguine , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , ſed ex Deo natus eſt ; adverſus Ebionem ipſe inde diſputans , Chriſtumque haud fuiſſe ſolum hominem oſtendens , Johannis teſtimonium adverſus Hæreticum adducit illum hanc juxta interpretationem . Pag. 172. Infra vero , pag. nempe 176. magis magisque urget doctus Auctor difficultatem rei , quo videlicet nam pacto potuerit Septimius Hæreſim oppugnare corrupto , uti jam dixerat , teſtimonio , aut quam ratione corruptum dixerat a Valentinianis illud teſtimonium , quum paucis interjectis idoneum idem crediderit , uti a Valentinianis ferebatur , juxta diverſam nempe a Vulgata Lectionem , generationi Chriſti , ex Johannis , & Spiritus ſancti mente , adverſus Ebionem ſimileſque Hæreticos vindicandæ ? Si enim teſtimonium a Valentino corruptum , ſi verſionem Valentini , contra eundem adferret , ea utiliter uteretur , caperem quid eſſet ; ad hominem diſputaret . Verum quid proficere poterat corruptio Valentini adverſus Ebionem ? Valentiniana ſententia Ebionitarum Hæreſi oppugnandæ ? παραφθέρυγης certe fuiſſet Tertullianus .*

XVIII. Tertullianum scilicet in Ebionem ictum quidem intendere, sed παρέρχως (1), quemadmodum item in eundem fecerat cap. 14. & 18. Neque enim per librum *de carne Christi* bellum fuerat huic Hæretico indictum. Qui directe petebantur, erant Marcion, Apelles, &, licet multo parcius quam ceteri, Saturninus; at potissimum Valentinus & ejus asseclæ. Hi sunt, quorum hæreses oppugnandas Auctor recenset in 1. cap. dicti libri, & quibus per eundem librum jam occursum esse profitetur postea in 2. cap. lib. sequentis (2). In hos igitur, & maxime in postremos arma versa, necdum posita; nam nonnisi post Spiritus sancti responsionem in fine 24. cap. receptui canitur his verbis: *Sed hætenus de materia præsentis satis*. Ergo facile fieri potuit (hocque illud est, quod ego potissimum accidisse crederem) ut in adversa-

C 4

rium

(1) Obiter, sive tanquam aliud agentem.

(2) Igitur, quantum ad Hæreticos, demonstravimus quo cuneo occurrendum sit a nobis; & occursum est jam suo quoque titulo: de Deo quidem unico, & Christo ejus, adversus Marcionem: de carne vero Domini, etiam adversus quatuor hæreses, primam nempe Marcionitarum, secundam Apellis, tertiam & quartam Valentinianorum juxta Priorium in Argum. ad lib. *de carne Christi*.

rium alterum , qui tunc veluti extra arenam versabatur , arma , non per se vitiosa , verum proba , ut ostendimus (1) , non inepta , sed in eum peropportuna , ut fateris (2) , quibus alteros obducere aggressus fuerat , Doctor ante certaminis finem iis commutare noluerit , queis , re integra , se potius uti velle significaverat : *Hoc quidem capitulo (nati sunt) ego potius utar , cum adulteratores ejus obduxero* . Sive (melius atque apertius dicam) Tertullianus hic videri potest non tam Ebionem , cujus eum quodammodo securum instituta atque inita cum aliis pugna nobis exhibere debet , quam in Ebione telo Spiritus sancti , providentis ac præcaventis Hæreticorum insultus , præsertim Valentinianos configere voluisse .

XIX. At , inquis , emphatica locutio , *Ebioni respondit* , & alia , quæ ibidem fideliter ex sacra Scriptura proferuntur

(1) Num. XIII. & XIV.

(2) *Doctrina ejusmodi recentiori in lectione contenta e diametro opponi videbatur Ebionis hæresi , quem de Josephi ac Mariæ consortio putasse Christum esse genitum produnt Epiphanius , Philastrius , Augustinus , Theodoretus , post Origenem & Eusebium , Pag. 174.*

tur (1), indicio sunt, id responsi acceptum referendum esse uni alicui ex Versionibus innumeris, quas D.D. Hieronymus & Augustinus apud Catholicos extitisse testantur.

XX. Ut dicam libere quod sentio, majorem ego emphasin in hac voce *respondit*, quam in illa *inquit*, aliaque *dicit* ejusdem periochæ, non video. Illic enim Spiritum sanctum, qui futuras Marcionis & Valentinianorum pestes prævideret, *Ego sum Deus, & alius absque me non est, & Ante me Deus non fuit*, in antecessum dixisse, hic Ebioni, virus suum jam disseminare aggresso, *Non ex sanguine, neque ex carnis & viri voluntate, sed ex Deo natus est*, respondisse Tertullianus perhibet; significans,
pro-

(1) Non sensum Spiritus sancti, non Scriptoris sacri mentem, sed ipsius potius verba, ipsius adducere (Tertullianum) voluisse testimonium, evincit ille dicendi modus Ebioni respondit; cujus quidem emphasis est, se non interpretari tunc Scripturam sacram, sed ejus adferre verba. Pag. 174. Et infra eadem pag. sq. Denique quum mutuata sint e textu Scripturæ sacræ verba, *Ego sum Deus, & alius absque me non est*, quibus Marcionem, & Valentinianorum Aeonum genealogias, vel ante earum ortum, pulsasse ait Tertullianus Spiritum sanctum; ita & derivata e Scripturæ textu dicenda verba illa sunt, quibus, ejusdem Septimii sententia, pulsavit Ebionem Spiritus sanctus, *Non ex sanguine, neque ex carnis & viri voluntate, sed ex Deo natus est*.

propugnacula ex Bibliis in singulos munita, & parata suppetere: adversus alteros ex Isaia cap. 45. & 46. adversus hunc ex Johan. 1. Unde *inquit, dicit, & respondit* in ore sancti Spiritus, saltem hic, ἀδιάφορα (1) existimo. Quod vero subdis de verbis primi loci fideliter allatis, de secundi non item, si ex communi codice repetamus, de utrisque autem idem judicandum, utraque credendum suis æque ex fontibus purissime derivata, respondeo: Primo si *non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex viri, sed ex Deo natus est* cap. 19. lib. de carne Christi genuina sunt Versionis, quam tibi fingis, lectio, hæc 24. *non ex sanguine, neque ex carnis & viri voluntate, sed ex Deo natus est*, aliquantulum diversa, & si non intra, extra mutata vides; levissime quidem, fateor, & absque ullo sensus detrimento: at custos fidelis, rigidusque corticis satelles, quot sunt in Bibliis etiam Latinis literæ, tot sacramenta reputans, modum hunc citandi religioni duceret. Secundo haud ita infirmi timidi-
que

(1) Indifferentia.

que animi Tertullianus erat , ut divina oracula paulo aliter , quam in codicibus prostant , in adversarios recitare piaculum judicaret . Liquet ex eodem hoc ejusdem libri capite , ubi Isaia V. 20. hujus apud Septuaginta lectionis , *Væ ponentes tenebras lucem , & lucem tenebras , ponentes amarum dulce , & dulce amarum* , aliter ipse profert , *Væ qui faciunt dulce amarum , & tenebras lucem* , & cap. 2. Scorpiaci , *Væ qui dulce in amarum , & lucem in tenebras convertunt* . Eademque oracula clarius etiam , quam Scripturæ exhibeant , interdum efferebat . Sic in libro *de anima* adversus Philosophos cap. 17. id quod Græce , ac Latine , tum Syriace ita legitur in epist. Johannis I. 1. *Quod audi vimus , quod vidimus oculis nostris , quod perspeximus &c.* hoc pacto recitat , *Quod vidimus , quod audi vimus , oculis nostris vidimus , & manus nostræ contrectaverunt , de sermone vitæ* . Quas quidem citationes , si , Bibliorum cortice insistentes , ad amussim exigas , aliquid in eis vitii deprehendas , & bonam in citante fidem forsitan requiras . Contra erit , intro si pervadas , inter-
pre-

pretationis gubernaculum , ac disciplinam rationis sequens . Hinc Auctor non abstinere , neque hunc citandi morem averfatur : quem ſi Valentinus pariter atque ejus ſchola , nihil ultra audentes , caſte integreque ſervaffent , ne ipsis quidem adulterii crimen in eo , quod ad Evangeliftæ capitulum ſpectat, objeciffet. Quippe *nulla vox divina* , inquit Doctor in cap. 9. de præſcript. *ita diſſoluta eſt & diſfuſa* , ut verba *tantum defendantur* , & ratio verborum non *conſtituatur* : ubi ſimilem Johannis Quintini , ſummi , quemadmodum tu es , cariffime Anſalde , librorum helluonis (1) , locum adnotat Pamelius : *Non putemus in ſcripturarum verbis eſſe evangelium* , ſed *in ſenſu* , non *in ſuperficie* , ſed *in medulla* , non *in ſermonum foliis* , ſed *in radice rationis* .

XXI. Dico igitur , Tertullianum pari ſe modo hic geſſiſſe ; expromentem , quod in textus viſceribus divinarum ultra cutem vocum deliteſcit : hoc eſt , nihil aliud eum voluiſſe , recitantem *natus eſt* , quam
te-

(1) Vid. Epitaphium , quod legitur in *Prænotion. Canon. Johannis Doujat* pag. 455.

tectum a Spiritu sancto repositumque in
 Evangelio gladium, ad mactandam Ebio-
 nis hæresim idoneum, extractum & vagi-
 na vacuum oculis adversariorum, in qui-
 bus oppugnandis totus erat, exponere.
 Nam cum ex una parte ad Credentes, &
 ad Verbum, ut vidimus, genesis ejus loci
 referret, ex alia non de Credentibus, sed
 tantum de Verbo in Hæreticum ibi agere-
 tur, prægnantem, ut ita dicam, textum
 premens ac succi mysteriorum plenum,
 id, quod ad Verbi Divinitatem facit, ex-
 primit, & satis habet. Hinc non est mi-
 randum, si verba primi loci, non secundi,
 adamussim sacris ex codicibus mutuatus
 est, præsertim cum altera satis per se, ut
 in Bibliis exstant, Marcionis, plures Deos
 adstruentis, somnium, fœcundamque Va-
 lentinianorum scropham statim dissipa-
 rent, altera vero in Ebionem, qui volebat
 humano more Christum esse genitum,
 etiamsi contextus ope re, ut leguntur,
 idem possint, verbo tamen minus, quam
 evoluta & enucleata, forsan posse visa fo-
 rent. Accedit, quod ita facienti nihil Va-
 len-

lentiniani reclamare poterant , quibuscum postrema in parte ejus libri rem , ut dixi , præcipue gerebat , ad quosque , velut ad unam lineam , ut ipse loquitur ac profite- tur cap. 17. congressionem direxerat ; nam ipsi , *natus est* , & non aliter , *scriptum esse* contendebant : quorum major habenda ratio videbatur , quam Hæretici , quicum res , saltem cominus , non erat , & totum præterea illud Evangelium rejiciebat . Quamobrem ut Tertullianus alibi , Mar- cionem aggressus , ad eum infantiæ con- vincendum , ex adulterato ejusdem Evange- lio , non ex recepto , suas quandoque cita- tiones petit , ita Valentini sectatoribus pro- fligandis intentus , facile fuit , ut , dum sancti Spiritus providentiam erupturis im- posterum hæresibus occurrisset ostenderet , in eam Ebionis , eminus tunc adversarii , & nihil Evangelium , de quo agitur , pensi habentis , illorum lectione aut interpreta- tione perquam commoda uteretur . Quan- quam etsi Hæreticum affuisse coram , quod- que rejiciebat , admisisse fingeremus , ma- lam Doctori fidem , nisi immerito , objice-
re

re non poterat; quod ellipsis celat, in apri-
cum proferenti, sive ex duabus partibus,
unde textus *compositus*, compositionis qui-
dem obscurioris (1), constat, alteram ci-
tra controversiæ fines sitam, omittenti, al-
tera tantummodo, quæ in disceptationem
vocaretur, in medium allata. Quam ci-
tandi rationem, clarioris tantum ratioci-
nationis causa adhibitam, minime satis
esse, ut varia inde lectio evincatur, disci-
mus ex Clerico, certa varietatis indicia ad
sequentia duo capita redigente: *Ex citatione
liquebit aliter lectum fuisse, cum is qui ea
utitur ex verbis quæ protulit ita ratiocinatur,
ut ex verbis aliter prolatis eadem consuetaria
deduci non possint; aut cum verba quam ma-
xime ad rem suam facientia prætermittit, ut
alia ex eodem loco minus firma producat* (2):
quorum neutrum hic contigisse dicimus.

XXII. Vatem me non bonum perhibes,
abs te nimis in diversa, conjectando, ab-
euntem? Aliam inibo viam; sed an ma-
jor hinc in unum conveniendi tecum spes
af-

(1) Vid. num. XIII.

(2) *Art. crit.* volum. 2. pag. 392.

(XLVIII.)

affulgeat, nescio. Quis scit, an partim ex Johannis Evangelii I. 13. partim aliunde responfionem, a Spiritu sancto ad Ebionem datam, Tertullianus efformaverit? Nam, ut animadvertit Lacerda ad initium cap. 27. de resurrect. carnis, *miscet scripturæ diversæ nonnunquam loca, vel potius alludit ad diversa loca, ex quorum verbis compingit tertiam sententiam, explicans verba unius loci per alterius verba;* ut revera affert ibidem ex Apocal. *Hi sunt, qui vestimenta sua non coinquinaverunt cum mulieribus:* quæ ex admixtione versus 4. capitis III. *qui non inquinaverunt vestimenta sua, & versus 4. capitis XIV. hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati,* profecta dignoscuntur. Quid ergo vetat, quominus dicantur verba, *Non ex sanguine, neque ex carnis & viri voluntate,* ex Johannis I. 13. ducta esse, sequentia vero, *ex Deo natus est,* ex ejusdem Apostoli V. 1. epist. 1. *Omnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est,* in tertiamque sententiam utraque coaluisse? Addi potest, ex III. 6. ejusdem Evangelii, ubi legitur, *Quod natum*

*tum est ex spiritu, spiritus est &c. posteriora, ex Deo natus est, fortasse esse deducta. Si dicas hæc in dicto versu minime apparere, aut sicubi in eo apparent, adscititia esse, hoc quidem non negabo; at reponebam, neque tu negabis, eadem inde posse colligi (1). Quæ cum ita sint, citationem potuit, aut citationis partem indidem Tertullianus elicere. Hæc porro conjectura non tam debilis est, ut nullo sustineri fundamento, aut exemplo queat. In cap. 28. de resurrectione carnis affert ex Isaia contra Hæreticos, *Ego occidam, & vivificabo*; quæ verba in tota prophetia ἀπολέξει (2) non reperiuntur, colligi tamen possunt ex iis locis, in quibus Deus potentiam suam ostendit ex eo, quod populum in angustias mortis dejicere possit, & a morte revocare, ut adnotat Priorius. Nec locutio, *Ebioni respondit*, impedit, quominus & hanc conjiciendi viam inire liceat; nam ante dictum est, illam nihilo plus urgendam esse, quam similes citandi formulas (3); quas fallax*

D

in-

(1) Vid. num. XXXIX.

(2) *Ad verbum.*

(3) Vid. num. XX.

interdum esse lectionis indicium , satis ostendit hæc , *Quale est apud Isaiam* , proxime allatis vocibus , *Ego occidam , & vivificabo* , præfixa . Hinc quemadmodum Tertulliano quoad hanc citationem magna ex parte accommodari possunt , quæ de N. T. Casaubonus ex Chrysostomo observat ad II. 23. Matth. *Quod dictum est per Prophetas : Quoniam Nazaræus vocabitur* , ita quoad responsionem Spiritus sancti , ad Ebionem datam , idem non incommode fieri potest , præsertim cum Christi Divinitas aliter etiam , quam verbis , in Johannis Evangelio expressa reperiat : *B. Chrysostomus in illum Matthæi locum indubitanter scribit , Prophetam sive Prophetas , quos Evangelista laudat , jam non extare : multorum enim veterum Prophetarum scripta , vel propter Judæorum incuriam , vel propter Barbarorum in Judæam impressiones , periisse . Verum si tempore illo quo Matthæus scribebat , desiderabantur Vates illi qui hic laudantur ; quæri potest cur testimonio uteretur Evangelista auctorum amissorum ? Sin tempore illo adhuc horum Prophetarum scripturæ super-*
erant ;

erant ; difficile creditu est , libros sacros Prophetarum primæ notæ servari ab interitu non potuisse ; quum Ecclesia Dei , cui Divina Oracula præcipue semper curæ fuerunt , & vita ipsa chariora (quod declarat imprimis historia rerum gestarum adversus eos qui Traditores sunt dicti :) omnes persecutiones & calamitates eluctata , fuerit tandem servata . Fortasse igitur melius fuerit , eruditam ejusdem Patris observationem huic loco Matthæi accommodare . Observat Chrysostomus non uno loco , verba illa , ὡς γέγραπται , ut scriptum est , & similia in Novo Testamento , duobus modis accipi debere : quoniam eorum quæ sic laudantur , alia verbis iisdem , aut non dissimilibus , scripta reperiuntur ; alia non verbis quidem scripta inveniantur , sed rebus ipsis tantum expressa ; aut ipso eventu confirmata reperiri , quæ scripta nusquam extent ; licet de illis dicatur ὡς γέγραπται (1) . Ad versum nonum capituli II. prioris ad Corinth. (2) ita ille scribit : Καὶ πᾶς γέ-

D 2

γραπ-

(1) Sicut scriptum est .

(2) Sed sicut scriptum est : Quod oculus non vidit , nec auris audivit , nec in cor hominis ascendit , quæ præparavit Deus iis , qui diligunt illum .

γραπται ταῦτα ; λέγεται γεγράφθαι καὶ ὅταν μὴ διὰ
 τῆς ῥημάτων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῆς πραγμάτων κείμενα
 ἢ ἐπὶ τῆς ἰσορριμίας . ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον
 ἢ, μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῆς ῥημάτων . At ubi hæc
 scripta sunt ? Dicitur *scriptum esse aliquid*,
 etiam tunc, quando non verbis, sed rebus
 ipsis expressum fuerit in historiis : aut
 quando mens quidem est expressa, licet
 verbis non iisdem . Et homilia 41. ad ejus-
 dem epistolæ versum 45. cap. XV. (1).
 Καὶ σοι τὸ μὲν γέγραπται, τὸ δ' εἰ γέγραπται . πῶς
 εἰπεν ὅτι γέγραπται ; διὰ τῆς τῆς πραγμάτων
 ἐκβάσεως αὐτὸ μετέφρασεν, ὅπερ ἔθος αὐτῷ συνεχῶς
 ποιεῖν (2). Et plura ibi in hanc sententiam.
 Hac observatione si uti volumus in explica-
 tione loci Matthæi, neque eo fuerit opus ef-
 fugio, ut dicantur periisse Prophetæ hic lau-
 dati : neque inani labore quærendi hoc vati-
 cinium in Veteri Scriptura. Nam verbis qui-
 dem scriptum nusquam legitur Christum vo-
 catum iri Nazarænum : at invenitur διὰ τῆς
 πραγ-

(1) Sicut scriptum est (ita definit versus 44.) : Factus est
 primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam
 in spiritum vivificantem.

(2) Atqui illud quidem scriptum est, hoc autem non est
 scriptum. Quomodo ergo dixit, scriptum est ? A rerum even-
 tu, hoc interpretatus : quod solet assidue facere.

πραγμάτων κείμενον , id est *rebus ipsis expres-*
sum &c. (1).

XXIII. Hæc de duplici Tertulliani loco
 in tuas , Amice , conjecturas suspicari fa-
 tius visum est , quam ignotam aliquam
 probi commatis Versionem comminisci .
 Alia eundum esse via , & de Africano Pa-
 tre aliter , quam ego feci , ratiocinandum
 fortasse quis existimet ; subscribens duo-
 rum Auctori librorum *de vero usu Patrum*,
 hos , in disputationum angustiis nonnun-
 quam adactos , agenti *varias secumque pu-*
gnantes sententias diversis in locis sequi, *fri-*
gidumque & calidum ex eodem ore efflare,
& identidem vel rationi , vel Scripturæ , vel
reliquis Patribus adversari (2). Urgebit
 Hieronymi testimonium , ei Latinorum
 Scriptorum censui Tertullianum deputan-
 tis , qui *interdum coguntur loqui , non quod*
sentiunt , sed quod necesse est dicunt adversus
ea quæ dicunt (3) adversarii . At hoc loco
 nefas hac incedere putarem , non secus ac
 si quis meliora videns probansque , deterio-

(1) Exercit. 7. *ad Annal. Ecclesiast. Baronii* num. 2.

(2) Dallæus lib. 1. cap. 6. pag. 161.

(3) Epist. *ad Pammach.*

ra tamen sequi in animum induceret.

XXIV. Non desunt etiam communibus ex amicis, qui, quod de Patribus a Theodoro proditum est, hic in mentem revocandum arbitrantur : Ἡ σφοδρὰ πρὸς τὰς ἀντιπάλας διαμάχη τῆς ἀμετελείας αἰτία· ταυτὸ δὲ τὸ καὶ τοῖς φυτικόμοις φίλον ποιεῖν· ὅταν γὰρ ἴδωσι κεκλιμένον φυτὸν, εἰ μόνον πρὸς τὸν ὀρθὸν ἀνιστῶσι κανόνα, ἀλλὰ καὶ πέρα τῆς εὐθείας εἰς τὸ ἕτερον ἀντικλίνουσι μέρος, ἵνα τῇ ὑπὲρ πλεῖον εἰς τὸναντίον ἐπικλίσει τὴν εὐθείαν πραγματεύσονται ὥσιν (1). Hinc haud valde mirum, si Septimius, Ebionis hæresi oblectans, ad Valentinianorum adulterium, quod ante increpaverat, in recitanda postmodo Scriptura accedere visus foret. Sive Doctoris locum simili quadam ratione explicari posse, atque alium Dionysii Alexandrini, specie faventem Arianismo (2),
Atha-

(1) *Vehemens cum adversariis contentio fecit ut modum excederent, quod & iis qui arbores colunt evenire solet; cum enim incurvam plantam viderint, non solum ad rectam normam exigunt, sed in alteram quoque partem ultra directum inflectunt, ut per nimiam in contrarium inflexionem ad rectum statum perducatur. Dial. 3. cap. 30. tom. 4. edit. Simond. pag. 170.*

(2) *Videlicet ubi Dionysius ait, ποῖνμα καὶ γεννητὸν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ &c. Opus & rem factam esse Filium Dei. Vid. Athanas. epist. de sentent. Dionys. pag. 246. Maurin. edit.*

Athanasius explicat ; vindicias ex occasione temporis & personæ , repetens : Καὶ οὗτος καὶ πρόφασιν εἰληκυσεν αὐτὸν τοιαῦτα γράψαι (1). Verum quia Tertullianus ex una parte contra Ebionem directe non pugnabat (2), eaque de causa nimiae non est in eum contentionis intempestive ac temere insimulandus , ex alia non , ut Dionysius in epistolis a se postmodum scriptis indicatam suspicionem amovisse (3) comperitur , ita Valentinianam ille citationem , tanquam per se vitiosam , in cap. 19. ante notaverat (4) ; ad hæc , nulla , ne memoriæ quidem , σφάλματα (5) , nonnisi quanto parcius fieri potest , objicere venerandæ antiquitatis Patribus ego existimans decere , notam , quam sequentia verba Hieronymi designant , *Quis enim tam hebes , & sic in scribendo rudis est , ut idem laudet & damnet ? ædificata destruat , & destructa ædifi-*

(1) *Ratione temporis ac personæ talia scribere adactus fuit .*

(2) *Vid. num. XVIII.*

(3) *Ἀπολογέμενος περὶ ὧν ὑπωπτεύθη . Athanas. loco citato .*

(4) *Vid. num. XIV.*

(5) *Errata .*

ficet (1) ? eximio Doctore, ubi non est necessitas, ubi Auctoris interpretamentum, glossema, aut quid ejusmodi suspicari licet, inurere per me non audeo.

XXV. Hæ sunt, inquam, meæ de duplici Tertulliani loco suspensiones; quas ut ille, qui de se prædicavit, *Nemo est in tota Gallia, qui Tertullianum tam bene intelligat, & qui tam accurate legerit, atque ego* (2), quomodo exciperet, si in vivis esset in easque incideret, nescio, ita certus sum easdem æqui bonique consulturum, quisquis adverterit, Deos quoque, nec minorum gentium, ex quorum tripode responsum eodem super nodo omniscii argutique Doctoris, qui *illotis manibus tractandus non est, nec obiter legendus* (3), est petitum, palam cespitare: *Ho nondimeno veduto il testo* (di Tertulliano) *ed altro parmi che non si possa dedurre, se non che egli tratta da adulteratori coloro, che dicono ex Deo nati sunt, pretendendo scritto natus est, giacchè non si può dire degli altri, che non sieno nati*
ex

(1) Epist. 57. ad Pammach.

(2) Scaliger. five *Bons mots* &c. pag. 386.

(3) Ibidem.

ex voluntate viri , e questo conviene solo a Gesù Cristo . Nè egli ha aggiunto del suo natus est ; e in quel senso ancora cammina bene il periodo del Santo Evangelista (1). Ad Irenæum transeo.

XXVI. Quinque sunt sanctissimi hujus Lugdunensis Episcopi loca, quæ tuæ sententiæ suffragari posse forsân videantur . En ordine disposita , prout exhibet editio Veneta an. 1734. Non enim ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri , sed ex voluntate Dei, Verbum caro factum est. Lib. 3. cap. 16. num. 2. Cognoscit autem illum is , cui Pater qui est in cælis revelavit , ut intelligat , quoniam is qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri natus est filius hominis , hic est Christus Filius Dei vivi . Ibid. cap. 19. num. 2. Quoniam non ex voluntate viri erat, qui nascebatur . Ibid. cap. 21. num. 5. Uti non ex voluntate viri, sed ex voluntate Dei, adventum ejus qui secundum hominem est , intelligamus. Ibid. num. 7. Et propter hoc in fine non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex placito Patris manus ejus vi-

(1) L. A. M.

*vivum perfecerunt hominem, ut fiat Adam
 secundum imaginem, & similitudinem Dei.
 Lib. 5. cap. 1. num. 3. Ac primo animad-
 vertas velim, voces, non ex sanguine, item
 istas neque ex voluntate carnis, quemadmo-
 dum & alias, sed ex Deo, quæ apud Septi-
 mium constanter, ut vidimus, leguntur,
 apud Irenæum primas nusquam, alteras in
 tribus tantum ex recitatis locis, postremas,
 ubi exstant, nonnisi in sed ex voluntate
 Dei, aut sed ex placito Patris mutatas, ap-
 parere: hinc tibi opportune in mentem
 revoces, quæ Frickius in *Commentatione
 Theologico-Critica*, quam alibi citavimus,
 habet cap. 2. §. 21. nimirum *Patres anti-
 quos in citatione verborum dictorumque S.
 Scripturæ e libris omnium confessione cano-
 nicis tum V. tum N. Testamenti petitorum
 differre a codicibus nostris, & a versionibus
 antiquissimis; quinimo & a se ipsis haud ra-
 ro tantopere, ut siquis eos per omnia sine di-
 scrimine & sine iudicio sequi velit, incertis-
 simus reddatur de veritate textus divini. Se-
 cundo ne me circa singula, quæ transcri-
 psi, cogas immorari, sed duo tantummodo*
 prio-*

priora expendere patiaris, ea ipsa, quibus inniteris in Dissertatione tua (1): quæ & majora quodammodo Evangelici textus, de quo nunc agitur, vestigia præferunt, & unde *liquet*, ut videtur Grabio, quem initio epistolæ nominavimus (2), *Irenæum* *Johan. I. 13. legisse* ἐγεννήθη *pro* ἐγεννήθησαν.

XXVII. Itaque, ut quod vero similis prima videtur fronte, statim dicam, arbitror sanctum Patrem eam in exscriptis locis rationem secutum esse, quam, de Tertulliano loquens, secundo innui; suas nempe sententias ex diversis Evangelii laciniis texuisse. Revera in hac, *Non enim ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex voluntate Dei, Verbum caro factum*

(1) Novam hanc vero lectionem in vetustiore & doctissimo habemus Patre, nempe Irenæo, cujus textum plurimum habemus emendatum; sic enim ille lib. 3. cap. 19. editionis Massueti: Cognoscit autem illum is, cui Pater qui est in Cœlis revelavit, ut intelligas, quoniam is qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri natus est filius hominis, hic est filius Dei; eandemque lectionem subobscurè innuit alio in loco (lib. 3. cap. 16.) idem S. Pater scribens: Et quoniam hic est Emmanuel, ne forte tantum eum hominem putaremus; non enim ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex voluntate Dei Verbum caro factum est. Scripturæ autem verba tunc adferre Patrem, character diversus, quo ex Editoris mente scripta sunt, satis innuit.

(2) Num. III.

Etum est , disjecti agnosces membra Evan-
 gelistæ ; hoc est 13. versus intermedia , &
 initium 14. primi capitis Johannis , prout
 nunc in Bibliis divisa & disposita compa-
 rent . Idem inficiari non poteris de ista ,
Cognoscit autem illum is , cui Pater qui est in
cœlis revelavit , quoniam is qui non ex volun-
tate carnis , neque ex voluntate viri natus est
filius hominis , hic est Christus Filius Dei vi-
vi . Ejus enim partem Johannes sibi vindi-
 cat , partem Matthæus cap. XVI. vers. 13.
 & seqq. Negas ? Ipse fateatur sanctus Doctor,
 qui in capite præcedenti ejusdem libri
 num. 4. ita ex parte se se prodit : *Et ipse*
autem Dominus manifestum facit eum , qui
est passus . Cum enim interrogasset discipu-
los : Quem me homines dicunt esse filium
hominis ? Petrus cum respondisset : Tu es
Christus Filius Dei vivi ; & cum laudatus
esset ab eo , Quoniam caro & sanguis non
revelavit ei , sed Pater qui est in cœlis ; ma-
nifestum fecit , quoniam filius hominis hic est
Christus Filius Dei vivi . Quemadmodum
 igitur hinc quartum casum , *Filium homi-*
nis , in primum , *Filius hominis* , secundam
 in

in tertiam personam cum in pronomine, tum in verbo, id est *tu* in *hic*, *es* in *est*, prout postulabat orationis atque instituti ratio, convertit, ita pluralem, *nati sunt* in singularem, *natus est*, illinc mutasse perspicitur.

XXVIII. Ab istiusmodi autem Scripturarum admixtione Irenæum minime abhorruisse, colligitur vel ex illo textu, qui allegata proxime ejusdem verba statim sequitur: *Ex eo enim* (Christus Dominus) *cæpit demonstrare discipulis, quoniam oportet illum Hierosolymam ire, & multa pati a sacerdotibus, & reprobari, & crucifigi, & tertia die resurgere*. Pleraque hæc, ut vides, ex vers. 21. cap. XVI. Matthæi mutuatus est; at duas voces, *& reprobari*, frustra in Matthæo requiras, utpote desumptas ex Marci VIII. 31. aut ex Lucæ IX. 22. Cetera de genere hoc, quæ non sunt pauca, prætermittam, postquam unum etiam ex Veteri Testamento exemplum, quoniam occurrit, adjecero. Profert Sanctus ex Scriptura lib. 4. cap. 17. num. 2. *Sacrificium Deo cor contribulatum; odor sua-*

*suavitatis Deo, cor clarificans qui plasma-
vit. En iterum duo membra ex diverso
compacta. Et primum quidem Regii Psal-
tis est, atque ex Psalmo 50. petatum; at se-
cundum cuinam ex Hagiographis accep-
tum referemus? Istud, adnotat ibi Mas-
fuetus, citat Clemens Alexandr. lib. 11. cap.
12. pag. 261. hoc modo: ὁσμὴν, φησὶν, εὐωδίας
τῷ Θεῷ, καρδία δ' ὀζάζουσα τὸν πεπλακῶτα αὐτὴν: ita
ut ab eo mutuatus fuisse videatur Irenæus.
Sed ex quo Scripturæ libro hanc sententiam
uterque depromserit, difficile dictu est. In
nullo enim eorum, qui nunc exstant, prout
jacet, occurrit. Deinde credere se testatus,
Patrem utrumque respexisse ad illud Eccle-
siastici XXXIX. 14. juxta LXX. Καὶ ὡς λίβα-
νος εὐωδιάσατε ὁσμὴν, καὶ ἀνθήσατε ἄνθος ὡς κρίνον.
διάδοτε ὁσμὴν, καὶ αἰνέσατε ᾠσμα. εὐλογήσατε Κύριον
ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις, Quasi thus odorem sua-
vitatis emittite, & florete florem quasi li-
lium: diffundite odorem, & collaudate
canticum: benedicite Dominum in omni-
bus operibus suis, Quod vero, infra subdit,
huic præmittat Irenæus verba Psalmi 50. non
adeo mirum: varia siquidem testimonia ex
va-*

variis locis deprompta sic interdum conjungit, perinde atque uno eodemque loco haberentur. Quæ libentius eo retuli, quod satis, quin alia congeram, illud etiam indicare valent, sanctum Doctorem non modo ex commixtis diversarum Scripturarum vocibus, sed ex solo quoque sensu aliquid de suo nonnunquam cudere potuisse; Tertuliano (quemadmodum in quibusdam aliis dictis & sententiis fecisse comperitur) forsitan præeuntem etiam in Evangelici textus, de quo agimus, interpretatione. Ideo haud nefas esse, id, quod primo de altero conjeci, alteri pariter accommodare: Irenæum scilicet genesim, a Johanne indicatam, ad Verbum & ad Credentes, ea interpretandi ratione, quam significavimus(1), extendisse. Quam interpretationem ei si tribuimus, dicamus etiam oportet, ipsum, de generatione Christi agentem, ea cum Septimio citandi ratione usum esse, ut, quod ad propositum faceret, ex Evangelistæ loco sumeret, quod non faceret, omitteret: quemadmodum exempli gratia
in

(1) Num. XIII.

in lib. 2. cap. 39. recitat Marci XIII. 32. *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Filius, nisi Pater solus, prætermisso commate, neque Angeli in cælo; quod, ut laudatus Massuetus inquit, consulto omissum videtur, quia nihil ad institutum faciebat.* Hinc cum eodem Monacho absolvam, vix quidquam certi statui posse de iis, quibus usus est Irenæus, novi præsertim Testamenti codicibus: adeo ut ex iis quæ allegat Scripturæ locis, ut quid certum & indubitatum concludi non possit, sic vel sic omnino habuisse Irenæi codices (1); five, ut minus dilcedam a sententia tua (2), sic vel sic omnino aliquam ex antiquis Versionibus habuisse. Ex quibus Editoris verbis colligere etiam est, quænam ejusdem fuerit mens in distinguendis alia characterum forma illis, quæ in

(1) Dissert. 3. in Irenæi art. I. num. 10.

(2) Quum vero non apud diversos modo Latinos Patres, aut in diversis ejusdem Patris scriptis, testimonia Scripturæ, diversa interpretatione in medium adducantur, sed idem apud eundem Scriptorem, eodemque in opere non semel videre sit; hinc neque cum aliquibus statuendum, Cypriano suam, suam Augustino, suam Ambrosio, ac Tertulliano alteram fuisse olim Versionem; sed multiplici usos omnes, pro illa, in qua, uti ex Hieronymo & Augustino vidimus, versabantur tunc temporis Interpretationum copia.

in S. Episcopo occurrunt, Scripturarum citationibus.

XXIX. Superest ex Patribus, quos novæ tu lectionis testes appellas, unus Vigilius Episcopus Tapfensis, qui in lib. 2. de propriis Personis, & unito nomine Deitatis habet: *Sed ex Deo natum esse Johannes testatur: in sua venit, & sui eum non receperunt: quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus, qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus est.* Ita in editionibus Frobenii an. 1556. & Episcopiorum an. 1564. quas ego consulere potui. Dixi, ex Patribus, quos novæ tu lectionis testes appellas, quia alii fortasse non deerunt, eidem in speciem faventes, quemadmodum de Chrysostomo accidit, apud quem homil. 2. in Matth. hæc leguntur: *Διὰ τὸ διπλὴν γέγονεν ἡ γέννησις καὶ εἰκὺία ἡμῖν, καὶ ὑπερβαίνουσα τὴν ἡμετέραν. τὸ μὲν γὰρ ἐκ γυναικὸς γεννηθῆναι, ἡμῖν συνέβαινε· τὸ δὲ μὴ ἔξ αἵματος, μηδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἢ σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου, τὴν ὑπερβαίνουσαν ἡμᾶς καὶ τὴν μέλλουσαν προαναφωνεῖ γέννησιν, ἣν ἡμῖν ἔμελλεν ἐκ πνεύματος*

Ε

ματος

ματος Χαι^ρε^ις ε^σθαι (1). Ubi , quoniam S. Doctor ne uno quidem verbo istiusmodi lectionem innuit , cum ex instituto & data opera , Johannis Evangelium explicans , de I. 13. agit , Frickii monitum , cuius partem multo superius attuli (2) , opportune hic totum recitabo , quod breviter meo quidem iudicio id complectitur , quod opere vel in longo de citandis Veteribus ad testimonium dicendum Clericus (3) dicere potuisset : *Pater , quam parum tuto subinde citationibus Patrum ad eligendam S. textus veram lectionem fidatur : quapropter & nonnulli doctorum de fructu aliquo ex illis capiundo desperarunt . Veruntamen observandum in hac quaestione discrimen non unum , quod conducat . Nimirum aliter esse consideranda Scripturae loca , quae in commentariis Patrum sive Graecis sive Latinis , iusto librorum sacrorum , quos explicant , ordine pro-*

(1) Ideoque duplex (Christi) generatio fuit , & quae similis nostrae esset , & quae nostram exsuperaret . Etenim ex muliere nasci nobis competit ; nasci autem non ex sanguine , non ex voluntate viri & carnis , sed ex Spiritu sancto , generationem nos exsuperantem & futuram praenunciat , quae ex Spiritu nobis concedenda erat . Tom. 7. pag. 22. edit. Maur.

(2) Num. III.

(3) Vjd. hujus Biblioth. select. tom. 16. artic. 5. pag. 342.

*proferuntur , aliter quæ in scriptis homileti-
cis aut moralibus , imo & eristicis aliquan-
do extant : in posteriori genere multum sibi
haud raro indulgere præscos doctores aut me-
morie fidos nimium , aut dicta pluscula com-
miscientes in unum , aut cum glossis paraphra-
stice quædam ad scopum aut caput quæstio-
nis applicantes : aliter ac in codicibus , quos
forte non habebant ante oculos cum scribe-
rent , reperiiebantur . In priori vero genere
scriptorum , cum pressius sit inbærendum
textui explicando , minus licuit a codice ver-
bisque recedere (1). Hæc obiter de Chry-
sostomo ; revertor ad Tapfensem .*

XXX. Jamque prævides , quid hic res-
ponsi paratum habeam : illud idem , quod
primum omnium de Tertulliano , extre-
mum de Irenæo dedi . Quidni ? Constat
juxta dictas editiones , Vigilium utroque
modo Evangelistæ versiculum citasse ; pau-
cissimis enim ante versibus , postquam illa
verba retulit , & *vos eritis mihi in filios
& filios , dicit Dominus omnipotens , ad-*
dit ,

E 2

(1) *De cura Ecclesiæ V. circa puritatem codicum N. T. cap.
2. §. 21. pag. 81. sq. Quæ tamen Frickii , aliorumque Hetero-
doxorum similia monita caute semper accipienda intelligimus.*

dit, *Vel hoc accipe, Sed ex Deo nati sunt*: at non constat utroque modo in codicibus legisse. Quid ergo nefas dicere, eum ex Evangelii textu, late patenti & mysteriis pleno, τὸ *natus est* confectarium elicuisse, genesim illam de *primogenito* æque ac de *fratribus*, qua decet ratione, interpretatum? Præterea in omnibus Linguis exstant locutiones quædam anomalæ, ac parum accuratæ, quas nimium urgeri vetat Clericus in *Arte critica* (1); earumque in specimen hanc quoque Virgilii affert (2) *Eclog. 4.* Eruditorum contentionibus celebrem,

Qui non risere parentes,

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est: ubi Vates ad cognoscendam risu matrem filium Pollionis hortatur. Et quidem si *veritas qui in cui*, aut *hunc in bos*, evanescit difficultas, non secus ac fieret, si *nati sunt in natus est* in Johan. versu commutares: verum ut ne illud fiat, Quintiliani (3) tempora intercedunt, hoc omnes Versio-
nes

(1) Volum. 1. cap. 10.

(2) Ibid. pag. 360.

(3) *Inst. Orat.* lib. 9. cap. 3.

nes prohibent cunctis cum exemplaribus , si unum Veronense , de quo infra , manu exaratum excipias . Ut ergo Virgilianam locutionem ita explicare possumus , *Qui non , quemadmodum prisca Heroes arriserunt , parentibus arriserit , is neque Dei ullius convivæ erit , neque conjugem Deam habebit* , sic & Evangelicam in hunc , quem jam dixi (1) , modum reddere , & ab aliquibus redditam opinari meo judicio præstat , *Quotquot autem receperunt eum , dedit eis potestatem filios Dei fieri , credentibus in nomine ejus : qui , quemadmodum & ipse , non ex sanguine , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Deo nati sunt* , quam contra torrentem brachia dirigere .

XXXI. Adde , quod hanc interpretationem , qui non omnino Hebraice Græceve rudis sit , aliter etiam ex Evangelii textu deducat . Dicitur potest , sequentis versus conjunctionem *Et* adverbii similitudinis vires gerere , ideoque comma , *Et Verbum caro factum est* , huic , *Sicut Verbum caro factum est* , æquipollere . Tantundem porro

sequeretur, ut vides; atque huic explicationi maxime faveret illud Irenæi, *Non enim ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex voluntate Dei, Verbum caro factum est*: de quo alia etiam ratione supra conjeci (1). Non est autem quod dictas, quas interdum gerit conjunctio, vices tibi pluribus ostendam, harum peritissimo rerum; & meminisse potes, quod una ad I. Sam. cap. 12. vers. 15. animadvertimus, (2) וְהָיְתָה יַד יְהוָה בָּכֶם וּבְאֲבוֹתֵיכֶם: ubi *Chaldaica Paraphrasis*, prout sensus postulat, vertit, (3) וְתָהִי מַחֲמָה דֵּי בְכוֹן כְּמַא דְּהָת בְּאַבְהֶתְכוֹן

XXXII. Dici etiam posset, idem adverbium in præcedenti versiculo subintelligi, *Qui sicut non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt, & subsequenter, & Verbum caro factum est*, particulam *Et* alteri similitudinis adverbio æquipollere; nempe, *Ita Verbum caro factum est*; humani scilicet moris operam utrobique pariter exclusam

(1) Num. XXVII.

(2) Et erit manus Domini contra vos, & contra patres vestros.

(3) Et erit plaga Domini contra vos, sicut fuit contra patres vestros.

sam Evangelista innuente. Atque hic subeat Proverb. XVII. 3. מצרף לבסוף ובור לזהב ; idest, *Sicut conflatorium argentum, & caminus aurum, ita probat corda Deus*. Item Psalm. CXXV. 2. ירושלם הרים סביב לה ויהוה סביב לעמו (2); hoc est, *Sicut montes sunt in circuitu Jerusalem, ita Dominus est in circuitu populi sui*. Et tandem, nequid ab Johannis stylo abhorrens me comminisci arbitreris, subeat ejusdem V. 17. Ο πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι (3), & XIV. 1. Πιστεύετε εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε (4); nimirum, *Sicut Pater meus usque modo operatur, ita ego operor: Sicut creditis in Deum, ita in me credite* (5). Hæc primi responsi loco sint, non adeo contemnendi, ut fortasse videbatur. Ad alterum venio.

XXXIII. Si quidem manifestum esset,

E 4

Vi-

(1) Conflatorium argento, & caminus auro, & probat corda Deus.

(2) Jerusalem montes circum illam, & Dominus circa populum suum.

(3) Pater meus usque modo operatur, & ego operor.

(4) Creditis in Deum, & in me credite.

(5) Ad utrumque hunc Johannis locum videatur Grotius in Criticis sacris, & Salamonis Glassii Philologia lib. 3. tract. 5. de adverbio column. 1022.

Vigilium Evangelistæ verba sic , ut indicatæ superius editiones , aliæque veteres exhibent , recitasse , ita , ut dixi , responderem . Verum , ut ceteras omittam , ea , quam Monachi S. Mauri concinnarunt , aliquem relinquit dubitandi locum ; habet enim : *Sed ex Deo natum esse Johannes testatur : In sua venit , & sui eum non receperunt : Quotquot autem receperunt eum , dedit eis potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine ejus : qui non ex sanguinibus , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Deo nati sunt ;* ubi & in voce plurali *sanguinibus* loco singularis *sanguine* , ut antiquæ præferunt , varietas cernitur , pluresque aliæ eadem in dimidia columna cernuntur : unde laudandi quidem editores , quod in *Admonitione* , libris *de Trinitate* præfixa , multas in contextum ex MSS. in-
 vectas esse mutationes & additiones , quæ tamen in *Athanasianis* editis non comparent , lectorem monuerunt ; majore tamen digni laude , si , quæ Athanasii exstant ejusve nomine circumferuntur , *notis & variis lectionibus* illustrare polliciti , hunc alicujus mo-
 men-

menti locum non omnino transfiliissent. Quid igitur inde concludam? nihil aliud, quam tuæ ratiocinationis fundamenta in isto lectionum discrimine labare, donec alteram alteri præferendam rite demonstraveris. Etenim ut textus, in antecedentibus incerti, obscuritas ambiguum facit, an Christi solum genesim Vigilius spectaverit, ita eandem ambiguitatem consequentia non tollunt, *Disce ergo hoc unicum nomen esse sempiternum in Deitate Patris, & Filii, & Spiritus sancti, sicuti & unum Baptisma est Fidei, quod vitam æternam credentibus tribuit*; nam posterioris hujus verba membri explicatio quædam, contraquam tibi videtur (1), esse possunt eorum

ado-

(1) Licet autem, ut ex Chisletiana patet Vigilii Tapsensis Editione, & Montfauconiana Operum sancti Athanasii, haud dubitare possimus, multis varietatibus mutationibusque obnoxium fuisse librorum illorum de Trinitate ordinem ac numerum, nec minores in Textum invecas fuisse mutationes, & additiones, vix assumentis carente libro VI. quem ex vetustissimo Codice Capituli Veronensis edidit Cl. Josephus Blanchinus; ast tamen laudato in testimonio mendum irrepsisse haud crediderim; sententia quippe, quam Scriptor ille satagit confirmare, illo reapse Textu inniti debebat; interrogatus enim ab Hæretico, an nomen Patris esset in Filio ac Spiritu sancto; affirmative Catholicus respondet, quod Christi nomen illius esset, qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, nempe, non ex hominibus, sed ex Deo natus esset. Pag. 164. sq.

adoptionis , quibus data est ex Evangelista potestas *filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Præterea si Christum tantummodo ex Deo natum innuere Episcopo propositum erat , quidnam opus trium Evangelii versiculorum cantilenam recitare ? Satis erat post hæc, *Sed ex Deo natum esse Iohannes testatur, unum, Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus est* (neque Patrem, in citationibus compendii ac brevitatis cetera studiosum , dedecebat) afferre . Interim , ne illiberalis videar , tuæ , præsertim veteribus & magnificiendis editionibus innixæ , lectioni primas cedens , tertium responsum , quod & ad codicem Veronensem facit , ad quem me expectas , & de quo verba facere jam tempus est , infra servabo.

XXXIV. Atque hic nolim ante omnia, amicissime Ansalde, forsitan expectes , me aliquid de vetustate illius statuere , conjectando, velle. Periculosum opus , ut nosti,

sti, ac fallacis alex plenum, necnon supra vires meas longissime positum. Idcirco spartam hanc Cl. Josepho Blanchino, eandem semel ornare aggresso, penitus relinquens, nihil ejus verbis addam, nihil detraham: *exemplar illud amplissimi Capituli Veronensis quinto (ut videtur) sæculo fuisse exaratum* (1). Neque codicis pretium, quod certe non exiguum, verbis elevare animus est: quin laudato Viro, varias ejusdem lectiones in lucem edere pollicito, eam, quandocumque fidem suam liberaverit, per me laudis mensuram non invidео, quam Bezae consimili in re Simonius impertitur: *Beze, qui a publié le premier les diverses leçons de son ancien MS. est tres-louable: car un Acte quelque vitié & interpolé qu'il soit, n'est pas vitié par tout. Les Epîtres interpolées de Saint Ignace, étant jointes aux autres Exemplaires servent à decouvrir plus facilement les veritables leçons, & à les confirmer. Quand il n'y a plus d'original primitif, il ne faut negliger aucune*

(1) *Vindic. Canon. Scriptur.* pag. 450.

ne copie (1). Salva igitur omni , quæ pretioso debetur codici , reverentia , meam sententiam pudenter explicabo ; an scilicet , quamvis in eo legatur *natus est* , suspicari tamen liceat , nulla ejusdem lectionis Biblia olim inter Catholicos tenuisse .

XXXV. Itaque si qua hujusmodi Versio prioribus Ecclesiæ sæculis exstitisset , certius aliquod , puto , indicium appareret . Utar exemplo , eritque Matthæi X. 29. quod citat Irenæus hoc pacto (2) : *Nonne duo pasceres asse veniunt , & unus ex his non cadet super terram sine Patris vestri voluntate ?* Hæc postrema vox in hodiernis N. T. codicibus omnino deest ; attamen ægrius inficiarer , quondam in aliquibus fuisse . Præterquamquod enim dictæ lectioni Irenæus iterum (3) , Tertullianus haud semel , Novatianus (4) , Cyprianus (5) , alique ,
teste

(1) Bezae , primo diversarum vetusti sui MS. lectionum editori , summa laus tribuenda : Monumenta enim , quamlibet vitata & interpolata , vitio alicubi carent . Interpolatæ S. Ignatii Epistolæ , ceteris exemplaribus adjunctæ , comperiendis facilius confirmandisque variis lectionibus inserviunt . Ubi archetypa desiderantur , nulla oportet ectypa negligere . Pag. 61.

(2) Lib. 2. cap. 26. num. 2.

(3) Lib. 5. cap. 22. num. 3.

(4) De Trinitate cap. 8.

(5) Epist. 55. edit. Pamel.

teste Massueto pluries laudato , favent ,
 ita etiam habet Arabica , hinc & antiqua
 Italica Evangelii Matthæi versio , ex veteri
 MS. an. 1695. Parisiis edita . Igitur quip-
 piam tale , nisi fallor , & lectioni quam
 propugnare suffragaretur , si quidem tan-
 tam , quantam ipsi tribuis , jactaret anti-
 quitatem . Verum aliter accidit . Minor
 Patrum hanc , ut ut large tecum agerem ,
 numerus defendat , nec aliunde potis est
 hic defectus sat idonee suppleri . *Pour
 bien juger de l'antiquité & de la vérité d'une
 leçon , admonet Auctor Dissertationis de
 MSS. N. T. paulo ante nominatus , l'on
 joindra les Exemplaires Grecs du N. T. aux
 differens exemplaires Latins , & à ceux des
 autres Versions qui ont été faites sur le Grec :
 car il est difficile qu'ils aient tous été alterez
 d'une même manière , tant dans l'original que
 dans les Versions . C'est par ce moyen qu'on
 distinguera plus facilement les vraies leçons
 d'avec les fausses (1) .* Hac ratione , quam
 lau-

(1) Ut de vetustate ac veritate lectionis recte judicetur ,
 adjungantur Græca exemplaria Novi Testamenti diversis exem-
 plaribus cum Latinis , tum aliarum ex Græco Versionum : nam
 difficile est , cuncta simul , æque in archetypo ac in Versionibus
 eo-

(LXXVIII.)

laudatus Criticus proponit, eja periculum fiat. Excute quicquid Bibliorum ab ipsis Typographicae artis incunabulis hucusque prodiit: Græcis Latina, & aliarum deinceps ex Græco Interpretationum, exemplaria conjunge: utque compendio agas, percurre florem *Ottobonianæ Bibliothecæ*, quem cum cetera, æque multa & pretiosa, librorum supellectile, sui erga Brixianos amoris monumentum ac pignus, comparavit Eminentissimus Princeps, Episcopus noster, ANGELUS MARIA CARD. QUIRINUS: hisque omnibus variantium adde lectionum acervum, quas accurati collectores hactenus congesserunt; adde, ne hoc quoque indictum abire sinam, quædam mediæ ævi MSS. Evangelia, in tabulario principis in hac urbe Ecclesiæ hoc anno detecta, & a pulvere ac situ, queis diu conflictata sunt in latibulo, vindicata; nihil usquam subsidii (nec diffiteris) invenies.

XXXVI. An tibi, variam asserenti lectione-

eodem modo esse corrupta. Ita facilius erit veras falsasque lectiones internoscere. Pag. 77. sq.

Etionem ex unico Veron. MS. eadem jure accommodare valeas, quæ Simonius, tantundem ex Græco Bezæ MS. interdum faciens, loquitur, dum sibi ab Arnaldo objecta diluit, ignoro : *Ce n'est pas agir contre le bon sens, de prendre quelquefois pour une diverse leçon ce qui ne se trouve que dans cet Exemplaire : car il n'est souvent seul, que parce que nous ne sommes pas riches en Exemplaires bien anciens du N. T. Avant que nous eussions connoissance du MS. d'Alexandrie, qui est en Angleterre, & qui s'accorde si souvent avec nôtre version Vulgate, il sembloit qu'il y eût lieu de rejeter plusieurs leçons de l'exemplaire de Cambrige, les quelles sont presentement confirmées par l'Alexandrin (1). Illud interim certum est, aliter legi in argenteo nostro Regii in hac urbe Monasterii S. Julix, quod ex antigraphis illis*
ma-

(1) Non agit stulte, qui diversæ quandoque lectionis loco illud deputat, quod nusquam, præterquam in hoc exemplari, deprehenditur : nam hujus solitudo sæpe non aliunde repetenda, quam ex eo, quod codicum Novi Testamenti satis vetustorum inopia laboramus. Antequam Alexandrinum MS. quod in Anglia est, quodque nostræ Versioni vulgatæ sæpenumero consonat, detegeretur, plures Cantabrigiensis exemplaris lectiones, quas nunc Alexandrinum confirmat, jure aliquo videbantur esse rejiciendæ. Dissert. de MSS. N. T. pag. 61.

manasse, quæ non solum Hieronymi tempora, sed Hilarii Pictaviensis præcesserant, cum facies ipsa, tum loci aliquot, autumat doctissimus noster Abbas Garbellus in epistola ad supra laudatum Blanchinum, manifestissime evincunt (1); aliter in aliis, parvis aut majoris antiquitatis fama gloriantibus, quorum mentionem fecit, & specimina edidit Blanchinus ipse in Canoniarum Scripturarum Vindiciis; nam rogatus, me precante, ab EMINENTISSIMO NOSTRO CARDINALI, an novam lectionem alia MSS. præter Veronense tuerentur, in hoc uno eam se deprehendisse respondit: quam Apostolicorum vicinitate temporum, si placet superis, commendatam, ex uno in aliud deinceps apographum propagari ac sacrari decuisset.

XXXVII. Quî ergo factum, inquires, ut in Veronense irrepperit? Dicam. Qui scripsit, non unum fuisse *Falsarium*, inter eos qui *Codices Sacros olim describebant; quamvis nequaquam passa fuerit Divina Providentia, eorum depravationes Religioni nocere (2),*
in-

(1) *Vindic. Canonic. Script.* pag. 387.

(2) *Johannes Clericus Art. crit.* volum. 2. pag. 224.

inconsultam pietatem librarii, velificantis ultro divinitati Christi adversus Ebionis hæresim, fortasse culparet. Alibi exemplar, eademque abs manu, interpolatum esse clamaret, mutationemque in eo deprehendi similem illi, quam ipse memorat *Artis criticæ* vol. 2. pag. 298 (1); siquidem, referente Cl. Marchione Maffejo (2), Matth. I. 16. post hæc, *Jacob autem genuit Joseph*, sequitur, *Maria autem genuit Jesum*. Verum hominem, cetera Catholici hostem nominis, valere jubens, ad alias conjecturas gradum faciam.

XXXVIII. Non male Veronenses actum iri secum existimatuos mihi persuadeo, si pretiosum, quo merito gloriantur, apographum eisdem ipsis temporum vicissitudinibus facile obnoxium fuisse affirmabo, quas nostrum, quod servari apud nobilissimas S. Julix Virgines supra dixi, passum esse ab Antiquario, qui exscripsit, paulo ante laudatus Abbas testatur: *Latini etiam*

F

ser-

(1) Vulgatæ lectionem intellige, codicum Græcorum testimonio fultam, Lucæ 11. 33. & pater ejus & mater, loco & erant Joseph & mater ejus, quam mutatam suspicatur Erasmus a quopiam, qui vereretur Josephum vocare patrem Jesu.

(2) *Biblio: h. Veron. MS. in Opere, Istoria Teologica, inscripto.*

sermonis jejunum fuisse, hoc unum inter cetera exemplum esto, quod Lucae X. 40. occurrit: ubi Martha de Sorore, quæ illam in ministerio domestico non adjuvaret, conquesta ait: Domine non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? quo in loco solæcismum veritus, si curæ relinqueret, E finalem extrixit (1). Itaque & illic aliquid hujusmodi evenire potuit, librario inusitata & abnormi, quam putarit, loquendi ratione, eius qui-nati sunt, fortasse perculso, utpote relativum pronomen, qui, referri ad demonstrativum, ejus, proxime antecedens, rato. Nec mirum id videbitur scienti, Græcum quoque textum ab inepto genere hoc hominum, studio melioris connexionis, alicubi interversum esse: ut rursus patet Lucae IV. 7. pro πάντα, quibusdam MSS. habentibus πᾶσα. Quia nomen Ἰησοῖα est in versu præcedenti, Σοὶ δώσω τὴν Ἰησοῖαν ταύτην ἅπασαν, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν· ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ὃ ἐὰν θέλω δίδωμι (2), adjectivum πάντα subsequents, Σὺ εἰ ἐὰν

(1) Epist. ad Blanchinum *Vindic. Canonic. Scriptur.* pag. 387.

(2) *Tibi dabo potestatem hanc universam, & gloriam illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo do illa.*

ἐὰν προσκυνήσης ἐνώπιόν μου, ἔσται σε πάντα (1),
 bonus Antiquarius credidit ad illud sub-
 stantivum referri debere.

XXXIX. Quanquam, nisi fallor, caus-
 sa, quæ novæ lectioni ansam dedit, est
 aliunde repetenda. En quomodo colligi
 potest, eodemque tempore tertium, quod
 ad Vigilii Tapfensis citationem promisi,
 responsum habe.

XL. Siquis ex Scriptoribus sacris, &
 quædam exemplaria, Tertulliani (de hoc
 uno loquar, quippe qui plenius Irenæo,
 integreque novam lectionem repræsentat)
 ævo posteriora *natus est loco nati sunt*, præ-
 ferant, ajo suspicionem non deesse, ab
 isto Auctore, tanquam capite & fonte, in
 alios Patrum codicumque rivos id esse de-
 rivatum. Iterum exemplo agam, idque
 erit, ne ab eodem Evangelio discedamus,
 Johan. III. 6. In synodo, quæ Carthagine,
 præside Cypriano, habita est an. 256. Ne-
 mesianus a Thubunis Episcopus ex indica-
 to versu recitat verba hæc, *Quia Deus spi-
 ritus est* (2). Hilarius idem facit in lib. 7.

F 2

de

(1) Tu ergo si adoraveris me, erunt tua omnia.

(2) Concil. Carthag. cap. 5. apud Cyprianum.

de Trinitate num. 14. & 50. asserens divinum Filium neque creationem esse, neque alterius, quam Pater, naturæ. Haud aliter Vigilus Tapfensis in dialogo, ubi Athanasium cum Ario committit (1). Denique Ambrosius post hæc, *Ipse Dominus dixit in Evangelio, Quoniam Deus spiritus est* (2) pergit, Arianis flagitium exprobrans, quod incestas sacro textui manus inferrent, Evangelica verba eradentes: *Quem locum, inquit, ita expresse, Ariani, testificamini esse de Spiritu, ut eum e vestris Codicibus eradatis: atque utinam de vestris, & non etiam de Ecclesiæ Codicibus tolleretis* (3). Quæ tanti Patris dicta effecere, ut Hincmarus post (4), & Fulbertus Carnutensis (5) idem sacrilegium iisdem in Hæreticis carpe-

(1) Ad calcem *Operum Athanasii*. nov. edit. tom. 2. pag. 636. Sed absunt ab ejusdem operis editione, quam Pet. Franc. Chiffletius vulgavit, quæque, ut in multis aliis a superiore discrepans, seorsim ab ea in nova Athanasii editione tom. 2. pag. 649. recusa est. Ipse tamen Chiffletius apud eundem auctorem lib. 4. de Trinit. pag. 237. verba mox dicta retinet, observat Custantius in *Vindiciis veterum codicum confirmatis* part. 2. cap. 2. pag. 58. sq.

(2) Lib. 3. de Spirit. Sanct. cap. 10. num. 59.

(3) Ibid.

(4) Tom. 1. pag. 464.

(5) Epist. 1. ad Adeodatum.

perent. Hisce testibus Vercellense apographum adjice, S. Eusebii manu, ut fertur, exaratum, quod præterea complectitur hoc comma, *Quia ex carne natum est, & alterum, Et ex Deo natus est* (1) : quæ quia laudati Patres ex parte habent, ex parte non habent, in exemplum afferre supersedi. Ecquidnam hisce monumentis luculentius auctiori olim, quam nunc est, lectioni Johan. III. 6. cum ex Patribus, tum ex codicibus probandæ? Age vero Tertul-
 lianum etiam adeamus, quem ante horum, quos recensui, tempora floruisse compertum habes, *Ipse Dominus*, inquit libro *de carne Christi* cap. 18. *sententialiter & definitive pronuntiavit: Quod in carne natum est, caro est, Quia ex carne natum est. Sed si de homine tantummodo dixit, non & de semetipso, plane nega Christum, & ita defende non & in ipsum competisse. Atquin subjicit, Et quod de spiritu natum est, spiritus est, Quia Deus spiritus est & de Deo natus est. Hoc utique vel eo magis in ipsum tendit, & si in*

(1) Vid. Blanchinum supra citati Operis pag. 373.

credentes ejus. Hinc Germonius (1) certo colligit, memoratum Evangelistæ verbum aliter, ac nunc est, etiam ante Arianorum tempora fuisse. Audi nunc Cusantium: *Suspicio non deest, verba illa*, quia ex carne natum est, *necnon ista*, quia Deus spiritus est, & de Deo natus est, a *Tertulliano non ex ipso Johannis textu descripta, sed ad eum explicandum παραφραστῶς* (2) addita fuisse; atque hac paraphrasi, utpote a verbis divinis non satis distincta, deceptos nonnullos eam pro sacro textu accepisse, & sacrarum paginarum exemplaribus inseruisse (3). Hæc doctus sapiensque Monachus, nondum lectione Vercellensis apographi detecta. Quæ si innotuisset, aliter necne eum sensurum fuisse arbitraris? Si forte negas, mea de Patribus & Veronensi antigrapho suspicio roboratur. Sin affirmas, alterum cedo exemplar Veronensi consonum, Eusebiano, Ambrosianum referente, contra æstimandum, & responsum dabo. Interim
 fu-

(1) De veteribus Hæreticis Ecclesiasticorum codicum corruptoribus pag. 116.

(2) Paraphrastice.

(3) Part. 2. Vindiciarum veterum codicum confirmatarum.

fuspiciari liceat, siqui Patres, siqua Biblia, Tertulliani ætatem subsecuta pro *nati sunt* exhibent *natus est*, simile quid de illis evenisse. Accipe nunc aliud hujus suspicionis fundamentum.

XLI. Quonam modo Evangelii versus, Valentinianorum, turbas in Ecclesia excitantium, adulterio celeber, in Johannis autographo legeretur, non adeo explorata res est, nullo Tertulliani ætate pacto resciri potuisse. *On avoit*, inquit Basnagius, *les originaux des ecrites Apostoliques, que les Eglises conservoient avec soin comme un precieux depôt, & ausquels on pouvoit avoir recours dans le besoin* (1). Ad hæc illud Johannis, ipsius manu scriptum, infra etiam Tertulliani tempora apud Ephesios perstitisse, indicatur ab Auctore Alexandrini Chronici, Petro, ut ferunt, Alexandrino, quem sub initium quarti sæculi floruisse constat: Ὅπερ (αὐτόγραφον) μέχρι τῆς νῦν πεφυλάνταί Χάριτι Θεῶ ἐν τῇ Ἐφεσίων ἀγιωπιάτῃ ἐκκλησίᾳ,

(1) *Aderant Apostolicarum prototypa scripturarum, quas ecclesiæ pretiosi instar depositi accurate asservabant, quasque, ubi opus esset, consulere licebat.* Hist. Eccles. lib. 8. cap. 5. pag. 429. num. 2.

καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖσε προσκυνεῖται (1). Nec video
 cur ipsis generatim Evangeliiis, ac præsertim
 illi, quod Johannes, minore, quam ceteri
 Evangelistæ, annorum intervallo diffitus,
 exaravit, audacter invideri queat illud vitæ
 spatium, quod Apostolorum Epistolis Pa-
 melius ad locum Septimii, infra recitan-
 dum, concedit: *Non dubito primarias illas
 Apostolicas Epistolas ab Ecclesiis incredibili
 cura & religione fuisse conservatas, tantum-
 que non adoratas, ut etiam facile duraverint
 annis Tertulliani. Siquidem medii non sunt
 anni septies viginti inter Neronis imperium,
 ac regnum Severi, quo Tertullianus flore-
 bat. Deinde afferens in medium exempla
 membranarum, quæ confimilem ætatem
 ac majorem tulerunt, Tertullianus igitur,
 infert, vidisse potuit Apostolorum manus,
 & autographa; saltem suo tempore exstabant
 adhuc integerrima. Il semble, pergit qui-
 dem Basnagius, que cela regarde plus les
 epitres que les Evangiles, parce que les epi-
 tres*

(1) Quod (autographum) hucusque servatum est divino be-
 neficio in sanctissima Ephesiorum ecclesia, & a Fidelibus illic
 religiose colitur. Chronic. Paschal. seu Alexandr. edit. du Fres-
 nii pag. 5.

*tres étant adressées à certaines Eglises particulières , on étoit mieux informé du lieu où étoient les originaux & on les y gardoit aussi avec plus d'exactitude (1). Non tamen inficiatur verisimile esse , Evangelistas remis-
 sisse aussi leur Evangile à l'Eglise particu-
 lière , pour laquelle ils avoient écrit ; & qu'on
 connoissoit au commencement quelles étoient ces
 Eglises , quoi que nous l'ignorions parfaite-
 ment aujourd'hui (2). Quibus ab ecclesiis
 Evangelia , quæ Christianæ corpus Religio-
 nis constituunt , & clariore Christi noti-
 tia doctrinaque Fideles imbuunt , illud
 præcipue Johannis , quod princeps est Scri-
 pturæ pars , quodque sua auctoritate cete-
 rorum fidem Evangeliorum obsignat , su-
 prema , unde Ecclesiasticum ædificium
 Deus fulsit ac firmavit , columna reputa-
 tum , nonnisi indicto Christianis jejuni-
 rum precumque apparatu scribi cœptum ,*
 ne-

(1) Hoc videtur , potiusquam Evangelia , Epistolas spectare ; cum enim hæ certis quibusdam ecclesiis inscriptæ forent , exploratius erat , ubi prototypa haberentur , inibi etiam diligentius asservata . Loco supradicto .

(2) Sua pariter Evangelia eam quemque ad ecclesiam , cuius gratia conscripserant : quænam vero hæ forent ecclesiæ , ut nunc prorsus ignoratur , ita tunc initio minime latebat . Ibid.

negligentius habitum curatumque esse, quam Apostolorum Epistolas, quædam solum specialia dogmata spectantes, non adeo, inquam explorata res est, ut nonnisi timide negandum videatur autographa ad ævum Tertulliani vitam protraxisse. Revera hic ad ea remittit in libro *de præscript. Hæret.* cap. 36. ita loquens in editione Priorii: *Age jam qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuæ, percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc cathedræ Apostolorum suis locis præsident, apud quas ipsæ authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, & representantes faciem uniuscujusque.* Postea indicatas recenset ecclesias, in quibus Ephesiænam, Johannis regimine celeberrimam: *Si non potes in Asiam tendere, babes Epbesum.* Nomine autem *litterarum* quidni hujus etiam Evangelium comprehensum esse dicamus? Neque enim Doctor id nominis ad illud solum scripturæ genus, quod epistolas vocare consuevimus, ubique contrahit, sed interdum latius extendit, ut videre est in *Apologet.* cap. 14. & in

in libro *adversus Marcion.* cap. 10. ubi comedias & tragœdias illic *histrionum litteras* (1), hic Pentateuchum *Mosis litteras* (2) appellat. Quæ si quis concedat, haud ægre, puto, simul dabit, quonam modo Evangelicus versus in autographo legeretur, ejusdem Patris ætate resciri potuisse, ipsumque forsitan rescisse, purioris, quam quæ ex rivulis manat, undæ, ut aliquibi sese prodit, sectatorem. Itaque utriusmodi controversa Johannis lectio ibi esset, unam ac solam fuisse oportet; nempe ὁς ἐγεννήθη (3) aut οἱ ἐγεννήθησαν (4). Mavis primam? At quomodo æquum fuisset, ut secunda potius, quam prima, se, devictis adversariis, usurum Tertullianus pronunciarer? *Hoc quidem capitulo (nati sunt) ego potius utar, cum adulteratores ejus obduxero.*

XLII. Verum quia Alexandrini Chronici fidem quidam viri docti, quorum nomi-

(1) Sed & histrionum litteræ omnem fœditatem eorum designant.

(2) Nec enim si aliquanto posterior Moses, primus videtur in templo litterarum suarum Deum mundi dedicasse, idcirco a Pentateucho natales agnitionis supputabuntur.

(3) Qui natus est.

(4) Qui nati sunt.

mina tibi , sacrarum historiarum critices-
 que callentissimo , recensere supervaca-
 neum est , elevant , quin impostoris opus
 esse contendunt , accipientes alio , quam
 ego feci , sensu *authenticas* , quas memo-
 rat Tertullianus , *litteras* , & negantes , au-
 tographa cum Johannis , tum aliorum
 Apostolorum Doctoris Africani tempora
 attigisse , esto ; quæque hactenus dixi hac
 super re , tanquam somnum habe , qui
 longiorem epistolam scribenti obrepserit ;
 venia tamen prorsus non indigno , si ma-
 gna ex parte cum pluribus dormitatum sit
 Orthodoxis atque Heterodoxis , in quibus
 Huetius illinc est , hinc Grotius , alter sol-
 licitam agnoscens Ecclesiæ primævæ cu-
 ram in asservandis codicibus primigeniis
 N. Testam. *ut ex fide exemplarium illorum ,*
quæ servabantur in ecclesiarum tabulariis ,
dirimerentur controversiæ , & hæsitantium
dubitatio tolleretur (1) , alter vero , *Tertul-*
lianus , inquires , *aliquot librorum ipsa ar-*
chetypa suo adhuc tempore ait extitisse (2) ,
 &

(1) *Dem. Evang. Prop. 1. §. 16. pag. 42.*

(2) *Lib. 3. de Verit. Relig. Christ.*

&, Archetypa nonnulla ad annum usque ducentessimum servata sunt (1). At nihilominus

(1) Lib. 3. de Verit. Relig. Christ. Indicarum conjecturarum patronis merito accensendus est Joh. Frickius, qui in *Comment. Theologico-Crit. de cura Ecclesiae veteris circa Canonem sacrae Scripturae, & conservandam codicum puritatem* cap. 4. rem clare ac valide persequitur. Non pauca ex ejus verbis exci-
bentur. Ita exorditur §. 4. *Non me latet equidem, quae de authenticis litteris Apostolorum, Corinthi, Philippis, Ephesi &c. reperiundis, e Tertulliano protulimus, longe alio sensu accipi a viris quibusdam doctis: Nimirum ut haudquaquam ipsa Apostolorum αὐτόγραφα ἰδιόχειρ ab ipsismet scripta denota-
ri contendunt, sed tantummodo Graeca authentica, h. e. quae Lati is versionibus opponuntur. Ita nimirum Nicol. Rigaltius in Notis, verba Tertulliani, ipsae authenticae litterae eorum recitantur, ita explicat: Lingua scilicet eadem, qua fuerant ab Apostolis conscriptae, sonantes vocem uniuscujusque. Sic ipse Tert. de Monog. ad Graecum authenticum Pauli provo-
cat. Et vero, prosequitur idem Frickius, in eos, qui curam veteris Ecclesiae in conservandis Apostolorum monumentis, manu ipsorummet scriptis exhibilant prorsusque negant, multa invec-
tus, quod locum Tertulliani attinet, nihil profecto clari-
us quam ad propria SS. Apostolorum autographa aut Originalia, prout vulgo vocantur, in Ecclesiis accuratissimo studio adservata, lectorem cupidum remitti. Nam si a lingua tantum, qua primitus scriptae sunt Epistolae, autographa nominarentur, quid opus erat Graecos homines ad sedes & Ecclesias Apostoli-
cas ablegari linguae solum causa, quam domi suae habebant? Ad quid suscipi debebat profectio v. g. Achajae incolis versus Corinthum, aut Macedonibus Philippos & Thessalonicam, Asianis Ephesum? cum pridem per oppida & vicos terrarum illarum Christiani Evangelia & Epistolas Apostolorum nonnisi Graecas ubertim haberent, aliam linguam vix intellegendi. Quid ergo his proderat excursio ad urbes illas, si nil praecipui praeter linguam omnibus vernaculam, nihil autentici reperiebant? Alter autem, paucis interjectis pergit, locus Tertulliani, qui e libro de Monagamia producit c. 11. pag. 532. sq. reperiundus, plane aliam rem, aliud argumentum dissimillima*

nus ea tempestate *sufficiat* (utar verbis Pfaffii) *habuisse codicem authenticum ab omnibus approbatum, & cujus auctoritas nunquam in dubium sit vocata* (1). Hujus autem saltem generis *σπαραγαὶ καὶ ἀρχαῖα ἀντίγραφα* (2), de quibus Irenæus meminit apud Eusebium (3), in Ecclesia tum fuisse,

tractatione exponit, ut pro parallelo agnosci vix ac ne vix quidem possit: quod omnibus inspecturis & vel leviter examinaturis liquidum fore confidimus. Nam in disputatione spinosa de nuptiis secundis jam pridem Montanista Tertullianus ad caput 7. prioris Epistolæ ad Corinthios, quod a Latinis perperam accipi persuasus erat, Sciamus, inquit, plane non sic esse in Græco authentico, quomodo in usum exiit. Nihil exinde sequitur, nisi authenticum non uno ubivis sensu venire: prout nempe vel libris, atque codicibus, vel linguæ alicui applicatur. Utrunque quidem authoritas indicatur vel linguæ vel codicis per τὸ αὐθεντικὸν haud vulgaris: at non eapropter per omnia conveniunt. Cum de lingua dicitur authentica (ut authenticum Græcum, apud Tertullianum) fontem innuit, rivulis versionum haud immerito antefereendum. At Authenticæ literæ locis maxime convenientibus multo cum studio adservatæ non profecto linguam respiciunt, sed scribentis manum. Et paragrapho sequenti, producto Alexandrini Chronici testimonio, Quid vero, infert, manifestius inde, quam haud segnem fuisse pro autographis Apostolorum Ecclesiæ maxime Ephesinæ eorum? necnon inferius, nec propterea, concludit, Petri Alexandrini relatio insipidis vulgi fabulis accensenda; Pfaffio subscribens, de iis, qui ejusdem testimonii auctoritatem negant, fidemque Auctoris dubiam faciunt, pronuncianti in Dissert. de variis N. T. lect. cap. 2. pag. 45. Gratis id faciunt viri docti.

(1) Dissert. de var. N. T. lect. pag. 44.

(2) Proba & vetusta exemplaria.

(3) Hist. Eccles. lib. 5. cap. 8.

se, evincit allatus Tertulliani locus. De quorum propagatione ita Basnagius: *Les Apotres, & leurs successeurs immediats qui formoient des Troupeaux, avoient grand soin de leurs laisser les exemplaires des Evangiles (1). Il étoit impossible que tous ces Troupeaux formez par les Disciplet immediats des Ecrivains sacrez ne connussent pas les veritables Evangiles, puis qu'ils les recevoient de la main de ceux qui les avoient convertis. Ils ne pouvoient pas regarder ces premiers Predicateurs comme des fourbes, puis que d'un côté ils recevoient comme divine la Religion qu'ils leurs annonçoient, & quæ de l'autre ils trouvoient cette Religion qu'ils embrassoient couchée dans les Ecrits qu'on leurs remettoit entre les mains. Cette methode multiplioit considerablement les originaux, & repandoit les veritables exemplaires de l'Evangile presque dans toutes les Eglises (2). De horum autem*

(1) Euseb. lib. 3. cap. 37.

(2) *Apostolis, quique ipsis proxime successerunt, penes eos Greges, quibus comparandis incumbabant, Evangelica relinquere exemplaria valde cordi erat. Fieri non poterat, ut omnibus hisce Gregibus, quos proximi sacrorum Scriptorum Discipuli*

tem integritate seu puritate loquens Mil-
lius, eadem perquam *fideliter & accurate*
descripta affirmans, *Verbo dicam*, absolvit.
In eo jam statu erant omnes Novi T. libri,
ut ne quidem ullus ipsorum depravationi lo-
cus relictus videretur (1). Vin igitur in
Græco hujusmodi *authentico* lectum esse,
ὅς ἐγεννήθη (2)? Quod rogavi supra, iterum
hic rogo: quomodo æquum erat, ut alteri,
οἱ ἐγεννήθησαν (3), prærogativam Tertullia-
nus daret? Denique illud semper incredi-
bile videbitur, lectionem, instar validissi-
mi teli retinendam adversus Ebionis hæ-
resim, in quam Evangelista insurrexerat,
lectionem, talium præsidio fultam exem-
plarium, ita succumbere debuisse, ut nul-
lam sui volam neque vestigium in Græco
us-

puli comparaverant, vera ignota essent Evangelia; ipsorum
manu tradita, quorum opera ad Christum se converterant.
Locus ipsis non erat hosce primorum temporum Concionatores
sublestæ fidei homines habendi, propterea quod ex una parte
Religionem, quæ sibi ab istis nunciabatur, tanquam divinam
excipiebant, ex altera hanc, quam amplectebantur, Religionem
in scriptis, quæ sibi in manus tradebantur, sitam reperiiebant.
Hinc fiebat, ut valde multa ex prototypis exemplaria succre-
scerent, germanaque Evangelii ectypa in omnes pene ecclesias
diffunderentur. Loco supradicto num. 3.

(1) Prolegom. in N. T. num. 247.

(2) Qui natus est.

(3) Qui nati sunt.

usquam textu relinqueret. *En fait de MSS.* inquit sæpe citatus citandusque Simonius, *il n'est pas sûr de s'en rapporter toujours au plus grand nombre* (1). Dein : *Pour bien juger de MSS. il est nécessaire d'en avoir quelquesuns écrits en differens païs éloignez les uns des autres* (2). At hic majorem minoremve numerum, ut etiam disjunctarum varietatem regionum, urgere intempestivum est, cum nullæ adhuc terræ, sive nostro sive alio calentes sole, ullum Græcum MS. (quod sciamus) tale suppeditent. Idem & de lectione, ὅς ἐγεννήθησαν (3), respondeam, quotiescunque hanc propugnare in animum inducas.

XLIII. Itaque statuendum, eam in *authenticis literis* fuisse, quam, in Ecclesia tinentem, omnia Græca MSS. exceperunt, quam Harmoniæ, ac variæ Translationes, in diversis mundi partibus, toto, ita dicam, cœlo invicem a se disjunctis, in lin-
G
guis

(1) Ubi agitur de MSS. majori non semper tutum est numero acquiescere. Dissert. crit. de MSS. N. T. pag. 77.

(2) Ut de MSS. recte judicetur, aliqua necesse est præsto sint, diversis in regionibus, inter seque invicem diffitis scripta. Ibidem.

(3) Qui (singul. num.) nati sunt.

guis dissonantibus, ab hominibus diversissimi instituti elaboratæ, ac proinde quasi מסרת (1) Novi Testamenti jure ac merito habendæ, confirmant, quamque nobis cum cetera Græcorum Latinorumque Patrum phalange commendarunt Origenes, & Hieronymus, *les deux plus grands-hommes de l'Eglise, qui ont recherché avec tant de soin des anciens exemplaires de l'Ecriture, & qui ont parcouru tant de l'Eglises de l'Orient* (2). Eandem Africanus Pater Latine in privato exemplari consignasse credendus est, sive ad summum utranque, οἱ ἐγεννήθησαν (3), & οὗς ἐγεννήθη (4), eo tamen discrimine, ut alteram, germanam & genuinam, textui infereret, alteram confectariæ nomine, in eum quem conjeci modum (5), puta in margine, significaret. *Eum enim legentium morem olim fuisse, ut in albo exemplaris sui meditationes, vel conjectu-*

(1) Masora.

(2) Duumviri Ecclesiæ maximæ, vetusta Scripturæ apographa diligentissime scrutati, quique tot Orientis ecclesias obeundo lustraverunt. Simonii Hist. crit. part. I. pag. 45. sq.

(3) Qui nati sunt.

(4) Qui natus est.

(5) Vid. num. XIII.

*jecturas inter legendum obnatas adnotarent, tot interpolata sacrorum ac profanorum auctororum loca testantur, ait Deylingius in Observatione sacra 21. quæ de Christo a ligno regnante inscribitur part. 2. pag. 220. Et quemadmodum annotationunculam ἀπὸ τῆς ξύλης (1), quæ librario arriserit, rato eam variam esse lectionem, ex margine in textum Psalmi LXXXVI. 10. ubi ante non erat, fidenter esse translata[m] censet (2), sic non est creditu difficile, indidem, sive potius ex 24. capite libri *de carne Christi*, fucum lapsu temporis alicui factum esse; atque ita lectionem posteriorem, *natus est*, alicubi prioris, *nati sunt*, jura & locum occupasse. Quod si quis denique Antiquarium,*

G 2

rium,

(1) *A ligno.*

(2) Probat conjecturam hanc Eminentissimus Cardinalis, & Episcopus noster in Epistola, Brixiae X. Cal. Jan. an. 1743. ad Cl. Virum Claudium Bozium data; renatam ex intervallo controversiam more suo dirimens, atque his verbis absolvens: *Quoniam vero neque in eo Origenis Opere (Hexaplis nimirum) neque in Hieronymi Vulgata, neque tandem in Græco Veteris Testamenti textu Romæ ad fidem præstantissimorum Codicum Vaticanorum impresso cura & diligentia Antonii Caraffæ Cardinalis Bibliothecarii anno 1588. additio illa visitur, nemo non videt, quam justa suspicio sit, quam probarunt Faber Stapulensis, Augustinus Justinianus, Simeon Muisius, ac postremo (ut alios omitam) Augustinus Calmetus, ex Christiana devotione primum ad oram libri adnotatum fuisse A ligno, deinde ex ea ora in ipsum Psalmi textum irrepsisse.*

rium , qui Veronense antigraphum descripsit , prudentem ac scientem malit , quam deceptum , Septimii interpretationem studio melioris sensus Evangelistæ verbis substituere voluisse , nihil repugnabo. *Ce seroit un étrange desordre , si chaque Traducteur du N. T. substituoit en la place des paroles des Evangelistes & des Apôtres les explications de Peres , qui leur paroissent faire un meilleur sens (1) ,* inquit Auctor *Historiæ criticæ ejusdem Novi Testamenti (2)*. Non defuisse tamen hujus generis interpretes fatetur , eos arguens , qui illud Apostoli , prout in Vulgata legitur , *Omnes in Moyse baptizati sunt (3)* , verterunt : *Ils ont tous été batisés sous la conduite de Moïse (4)*. En ejus verba : *Les Traducteurs de Port-Royal ayant lu dans Estius , Id Græci sic exponunt : freti Moïse ductore , ont cru qu' ils devoient suivre cette interprétation*

(1) *Si quisque Testamenti Novi interpretes Evangelistarum , Apostolorumque verbis Patrum interpretamenta , potiorē sibi sensum præferentia , substitueret , immane quantum ordinem turbaret .*

(2) Cap. 60. pag. 910.

(3) I. ad Corinth. X. 2.

(4) *Omnes sub Moïse baptizati sunt .*

tion (1). Ex his fontibus citius novam lectionem, sicubi invenitur, manasse crediderim, quam aut ex ullo, si quem quidem ea prima sæcula tulerunt, Latino-Græco-Hebræo interprete, vim pronomini-
bus inferente (2), aut ex litterarum transmutatione, quam fortasse Græcis in exemplaribus secutam, ut dicemus, suspicaris.

XLIV. Quia tamen vel ab ipsis fidei incunabulis variarum ortum Versionum Augustinus repetit (3), & ab illarum aliqua verisimilius arbitraris S. Spiritus ad Ebionem responsum, non inepte, non te-

G 3

me-

(1) Interpretes Portus-Regii cum in *Estio* legissent, Id Græci &c. hanc sibi explicationem sequendam crediderunt.

(2) Fieri igitur potuisse censeo, aliquos primorum illorum temporum Interpretes pronomen illud *οἱ*, hellenisticum arbitratos fuisse dicendi modum, nempe *οἱ* pro *οἱ* positum, ac qui singulari significatione accipiendum. Quamvis enim non adeo *πολύσημον* sit pronomen apud Græcos, uti est *וְשׂא* apud Hebræos, qua una nempe voce pronomen relativum cujusvis generis & casus, singulare atque plurale denotamus; ex *ἀμφιβολία* tamen Hebraici pronominis suspicari jure licet ambiguitatem aliquam apud Hellenistas, aut latitudinem significationis saltem in pronomina Græca esse derivatam. Pag. 183. sq.

(3) Ut enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibi utriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari. Lib. 2. de doctr. Christ. cap. 11.

mere (1) profectum, expendamus nunc, quomodo versio, *qui natus est*, lectioni quadret, οὐ γερνήθης; hoc est, an quis ita vertens, & recte ac fideliter vertere sibi proponens, aliquo se tueri queat, si non analogiæ, saltem anomaliam canone aut exemplo, sive Græcæ sive etiam Hebraicæ, propterea quod sacros Scriptores, utpote Syros, licet Græce scripserint, non paucos tamen Hebraismos, ut erudite observas, scriptis immiscuisse, quemadmodum Galli, & Germani (ait Sebast. Castalio) *dum Latine scribunt, gallizant & germanizant* (2), exploratum est, quicquid contra sentiat, qui Diatriben edidit *de linguae Græcæ Novi Te-*

(1) Alluditur ad verba Auctoris Dissert. de loco Johannis pag. 177. *Haud velim tamen ex Augustini verbis (in præcedenti adnotatione recitatis) conjiciat quis statim, insulsi hominis, aut male in fide affecti, Lectionem illam fuisse. Horum ex testimonio Patrum (Augustini scilicet, & Hieronymi, Præf. in Evang. querentis Latinorum varietatem exemplarium) eruo in præsens tantum vertendi libertatem ac morem, dein ex libertate & more, ipsaque ex aptissima versione, vel inter rudes, Hebraismorum peritum (quod possibile) Interpretem. Et pag. sq. Statuendum autumo, interpretatum aliquando natus est, quod ex observata, vel credita saltem anomalia, exque analogia Linguae, utramque Textus pati videretur interpretationem, aliquos iccirco hebraica, aut melius ut dicam, hellenistica exphrasi diversimode a Vulgata fuisse interpretatos.*

(2) Defens. Translat. Bibl.

Testamenti puritate, inquit: *Textum N. T. vere Græcum*, nec alienum plane a stilo Græco profano esse asserimus (1).

XLV. Præter eas, quas, tuæ in utroque idiomate peritiæ indicium manifestum, attulisti, alias plures formulas, quæ generalibus Grammatices Græcorum regulis adverfantur, profert Johannes Clericus cap. 10. volum. 1. *Artis criticæ*, ostendens, loquutiones esse plurimas in omnibus linguis anomalas, & parum accuratas, quæ nimium urgendæ non sint. Et Johannes Vorstius, quem omnium optime de Hebraïsmis egisse nonnulli judicant, duabus in partibus *Philologiæ sacræ* (2) eos fuse persequitur, in triginta & unam classes accurate distribuens. At neuter idiotismum, quantum vidi, suppeditat, fulcire aptum, οἱ ἐγεννήθησαν (3) perinde haberi posse, ac ὁς ἐγεννήθη (4). Nihil pariter, quod tuæ solidum aliquod fundamentum conjecturæ substernat, in Francisco Masclesio,

G 4

clesio,

(1) Pfochen.

(2) Pars prior edita est Lugduni Batav. an. 1658. posterior Amstælodami an. 1665.

(3) Qui nati sunt.

(4) Qui natus est.

clesio , in aperiendis fontibus , unde in textum Græcum utriusque Testamenti , versionemque Vulgatam irrepserint tot Hebraismi , seu locutiones ab idiomate Græco & Latino aliquantisper abhorrentes (1), diligentissimo, reperire contigit ; hoc est, relativum pronomen & verbum , utrumque inter se ut decet numero conveniens , ab illo interdum antecedentis sui discordare . Hujus autem generis unus aut alter Hebraismus in hac causa pluris apud me valeret, quam magnus ille acervus, quem in aciem eduxisti.

XLVI. Quid ? inquires; nonne Genes. XXXV. 26. אלה בני יעקב אשר ילד לו , *Filii Jacob , qui natus est ei* , Hebraismorum , quos requiris , unus est, luculentus ac tempestivus ita , ut nihil supra ?

XLVII. Ignosce quæso , Amice , siquid acrius excidit, ultraque modestiæ cancellos , quos mihi circumdedi , aliquantulum ferri videor ; non enim me continere possum , videns te tibi in eo , quod rubori potius deberet esse , tantopere place-

(1) Vid. *Grammaticam Hebraicam* secund. edit. pag. 248.

cere (1). Itane datam pene rumpis sacramenti fidem, ac, in Masclesii castris æternum merere pollicitus, ea nunc, tamque levi de causa, deferis; Hebraicum כִּי, aliter hic sumens, quam *active*? In te Grædonicos, bene de tua Dissertatione meaque hac epistola meritos, concitabo. Concitabo Scarellas, &, tuarum ceteroquin partium circa præsentem de loco Johannis controversiam, *Abbatiali* nuper infula insignitos, Avogadros, omnes æque strenuos, & fidos memorato duci commilitones, accitisque nonnullis etiam ex gregalibus tuis, qui nunc Bononiæ degunt, in partem venire jam paratis (2), semitransfugam, conjunctis viribus animisque cuncti adorientes, iterum in nostram turbam totum concedere cogemus.

XLVIII. Et profecto quisquis addictus in verba Massoretharum jurat, seque in
pun-

(1) *Quid opus est imo longe deductis atque extraneis exemplis, quum apertissimum præsto sit Geneseos in Libro simile prorsus Phrasi, qua de agimus in præsens? Pag. 185.*

(2) *Hoc apparet ex literis docti Patris Lupariæ, hoc ipso anno illinc datis: Spero che verrà un giorno, che avrò la Gramatica del Mascleso, e di buona edizione, giacchè si va ideando di ristamparla qui in Bologna nella nostra Stamperia.*

punctationis eorundem angustis detineri patitur, allatum Geneseos verum aliter vertere non potest, quam, *Hi filii Jacob, qui natus est ei.* Contra qui, ut cum Gallico *Radicum Hebraicarum sine punctis-vocalibus* Auctore loquar, s'impatientent de la gene où les Juifs modernes les resserrent, & qui ne craignent point de franchir le saut, & de passer outre (1), aliter, quin subterfugiis opus habeant (2), legent, & rectius vertent: *Hi filii Jacob, quos genuit sibi.* Quæ autem ex me audis, ab ipsius ore Masclesii proficisci puta, de וְשֵׁנִי ita præcipientis: Omnibus generibus, casibus, ac numeris inservit, significans pro varia locorum exigentia, qui, quæ, quod, cujus, cui, quem, quorum, quos &c. (3), quemadmodum probe nosti & fateris (4): quod
vero

(1) Vinculorum impatientes, quibus eos Judæi recentiores torquent, re ancipiti perpensa, intrepido audent saltu præterlabi. Præfat. pag. 58.

(2) Spectatur id, quod Auctor Dissert. de loco Johannis ait pag. 186. Verum analogia Linguae potius considerata, anomalis nempe, atque idiotismis, exponendum arbitror, qui natus est ei, hoc est, qui nati sunt ei; exigentia loci, adjectis; interpretationis apud Hebræos legibus ita demum postulantis.

(3) Grammat. Hebr. secund. edit. pag. 69.

(4) וְשֵׁנִי apud Hebræos, qua una nempe voce pronomen relativum cujuscunque generis & casus, singulare atque plurale denotamus. Pag. 183.

vero spectat ad לִי : *Proprie loquendo carent Hebræi pronomibus reciprocis , quos Latini per sui , sibi , se , suus , sua , suum exprimunt . Verum ad ea pronomina exprimenda utuntur pronomibus possessivis seu affixis tertiæ personæ (1) .* Addet , si modo te revocanti aurem præbere velis , dici posse , לִי *sibi* , eo loci esse superfluum , sicut לִי לִי , *Vade tibi* (2) Genes. XII. 1. & , ut consequens est , sicut לוּ פֶרַע בּוֹדֵד לוּ , *Onager solitarius sibi* Ose. VIII. 9. לוּ וָנָם , *Et fugiet sibi* Isa. XXXI. 8. ubi dictum pronomen vides ubique redundare , ac , quin aliquid de sensu depereat , abesse posse . Cujusmodi pleonasmos Syris quoque , Græcis , Latinisque notos esse te non latet , ac , si lateret , ab eodem nostro antesignano exempla tibi suppetunt (3) , ad quem , si plura cupis , te remitto ; nam unum hic tantummodo ex singulis in specimen excribam , nempe קִרְבָּתָא לֵה , *Appropinquat sibi* regnum cœlorum Matth. III. 2. τὸ πρῶτον προσέχετε ὑμῖν , *Huic mihi mentem advertite* De-

(1) *Grammat. Hebr.* pag. 71.

(2) *Ibid.* pag. 312.

(3) *Ibid.* pag. 304. sq.

Demosth. *Suo sibi hunc gladio jugulo Terrent.*

XLIX. Deinde quidnam te, quæso, vel ex toto mutatis partibus, profecturum sperares? Quid illinc subsidii amplius, quam hinc, quod te adjuvare possit, expectares? Suppeditabunt illi quidem ultra ea, quæ tibi in promptu sunt, ejus generis auxilia, ubi verbum & nominativus casus numero discordant בהמות השדה תערוג , *Bestiæ agri clamabit* Joel I. 20. ויאמר בני גד , *Et dixit filii Gad* Num. XXXII. 25, שאל , *Interroga nunc jumenta*, & *docebit te* Job XII. 7. ac plura hujusmodi, facili negotio parabilia. Addent etiam, si volueris, modum has, similesque multas locutiones ab anomalia saltem *strictè dicta* vindicandi. Ajent enim eam non incidere, ubi nomen plurale, distributionem aut partitionem indicans, jungitur verbo singulari: allatorum sensum locorum esse: *Unaquæque bestia agri clamabit, Et dixit quisque filiorum Gad, Interroga nunc jumenta, & unumquodque docebit te*; cujusmodi est Kimchi explicatio, quam opportune

attulisti Geneseos XXXV. 26. *Hi filii Jacob, qui natus est ei, id est, quorum quisque natus est ei: quæ cuncta etiam ex Masclesio, quin desciscatur, præsto sunt (1). Docebunt denique, pluralem numerum in nominibus excellentiæ, & potestatis indicem esse. Verum tali auxilio, unde postremo dicti versus relativum וְכָל, quod plurale est, singulari numero asseri queat, sufficiens se impares confiteri non verebuntur, qui hætenus, ut ne tu quidem negas pag. 186. nullum anomalie auferendæ in suo illo Punctorum arcano, & penum remedium invenire potuere. Hoc autem illud est, quod ab iis primum omnium implorare atque impetrare deberes. Aliter neque excusaberis, neque concedetur, quenquam, aliquantulum facultatis habentem, ut ait Augustinus, in utraque lingua, sive Judæum, sive Latinum, sive Græcum, sive demum, ut mavis, Hellenistam, præterquam ne græquidem, ut Scaligerana phrasi utar, Hebraica in lingua callentem (2), plurale*
Græ-

(1) Vid. cap. 24. num. 1. pag. 308. sqq.

(2) Vid. *Bons mots* pag. 185.

Græcum, οὗ ἐγεννήθην , adæquatum iri Latino singulari, *qui natus est*, ut proclive arbitraris & concedendum instas (1), credere potuisse. Interim (nam de antecedentibus & consequentibus, si quem in textu Johannis movent, mox sermo erit) dum, pacatum rursus animum ad te referens, ex inhonesta fuga, ut spero, jam jam reducem, ad aliam ex suspicionibus tuis gradum facio, vel ex hoc Geneseos, quem recitasti, loco novæ methodi commoda metire, quæ licet non omnes linguæ Sanctæ, mancæ imperfectæque, ac de verbis lon-

(1) Proclive arbitror fuisse, aliquem Catholica etiam in Ecclesia, ex iis qui ex circumcissione venerant, Interpretem duo illa οὗ ἐγεννήθην, in quibus diversa lectio facta est, hellenistica, seu Hebraica accepisse phrasi, & non sine caussa, ex anomalia nempe, & ratione antecedentium & consequentium habita, vertisse, qui natus est. Pag. 182. Quod si qui natus est, singulari quamvis numero, ex hebraicæ analogia linguæ, ex Hebraïsmis, vertendum semel in qui nati sunt; cur οὗ ἐγεννήθην qui nati sunt, ex Hellenisticæ analogia linguæ, quæ eadem cum Hebraica, exque simili prorsus, ac ab Hebraica lingua derivato idiotismo, adjectis æque postulantibus, in οὗ ἐγεννήθην non poterit converti, & interpretari natus est? Itaque quum aliqui perviam magis credidissent interpretationem illam natus est, quod cum antecedentibus, iisque quæ pone sequebantur, ut & Toletus haud erubuit fateri, videretur coherere magis; heinc fortasse fuit, ut in aliquibus Catholica etiam receptis in Ecclesia Codicibus reperiretur illa lectio, qua inde jure uti posset Tertullianus ad Ebionis Hæresim ipsis Scripturæ verbis oppugnandam. Pag. 186. sq.

longe minus , quam de sensu , sollicitæ anomalias, sive *strictè* sive *secus dictas*, excusare possit, illas tamen apte, quæ ex *punctis* fluunt, innumeras excusat, in quibus *enucleandis & enodandis cæcutiunt*, *faten- tibus omnibus*, *etiam ipsi Rabbīnorum do- ctissimi* (1).

L. Ais lectionem, *natus est*, quam ex facili etiam in MSS. mutatione $\delta\iota$ in $\delta\varsigma$, & $\epsilon\gamma\epsilon\nu\nu\theta\iota\sigma\alpha\nu$ in $\epsilon\gamma\epsilon\nu\nu\theta\iota$, oriri potuisse conjicis (2) ea fortasse de causa in Ecclesia obsolevisse, quod ipsam Valentiniani pessime usurpa- rent: *Fortasse etiam factum ex Valentinia- norum Hæresi, ut opposita lectio (nati sunt) communis universim evaderet atque conse- crata* (3). Ad trutinam revocemus.

LI. Ea nunquam demonstrabitur Ec- clesiæ consuetudo fuisse, ut ex duabus, quæ variaverint, lectionibus alteram, ex
Hæ-

(1) *Grammat. supradict. pag. 235.*

(2) *Nisi velimus fortasse suspicari, pluribus in Codicibus græcis $\delta\iota$ in $\delta\varsigma$ trasmutatum facile fuisse; quod ex Littera- rum similitudine factum non semel, notissimum Artis Criticæ, Linguarum, ac MSS. Codicum peritis. Idem adseri de verbo posset. Loco $\epsilon\gamma\epsilon\nu\nu\theta\iota\sigma\alpha\nu$, aliquo in Codice repertum fortasse $\epsilon\gamma\epsilon\nu\nu\theta\iota$, deficiente $\sigma\alpha\nu$, quo nil facilius. Pag. 184. sq.*

(3) *Pag. 199.*

Hæreticorum petitionibus incommodam ,
 prophanae instar suis procul monumentis
 esse ac facessere juberet , alteram unice
 adoraret. Duobus, aut tribus rem exem-
 plis illustrabo. Ex ejusdem Evangelistæ
 VII. 8. *Vos attendite ad diem festum hunc ,*
ego autem non ascendo ad diem festum istum,
 Porphyrius (1), acerrimus Christianismi
 hostis, Christum calumniabatur de men-
 dacio, utpote illuc ascendere cupientem ,
 quemadmodum reipsa paucis post diebus
 ascendit. Lectio Græci textus , quem ho-
 die typis editum habemus, ἐγὼ ἔτι ἀναβαίνω
 εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην , *ego nondum ascendo ad*
diem festum hunc , ex Porphyrii manu te-
 lum extorquet, ac Patres , & Interpretes
 molestia liberat hunc nodum explican-
 di. Complura tamen vetera exemplaria
 Græca , manu exarata , & Latina omnia,
 SS. Augustinus & Cyrillus, Syriaca versio-
 & Persica eam , quam Vulgata servat, le-
 ctionem venerantur. Idem Porphyrius ex
 Marc. I. 1. *Sicut scriptum est in Isaia Pro-*
pheta instabat , urgebatque Christianos .
 Cum

(1) Vid. Hieronym. lib. 2. contra Pelag.

Cum enim testimonium (1), inquit Hieronymus, de Malachia Esajaque contextum sit, quærit Porphyrius, quomodo velut ab uno Esaia exemplum putemus assumptum (2). Et quidem vulgato in Græco jampridem legitur, ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, Sicut scriptum est in Prophetis, ut animadvertit Jansenius, mutationem hanc privato quorundam consilio adscribens: Græci codices non habent in Isaia Propheta, sed in Prophetis: verum id apparet mutatum a doctis data opera, quod deprehenderent hoc testimonium ex duobus Prophetis esse conflatum. Ac Simonius: Cela ne peut venir que de quelques Chrétiens, qui ont eu dessein de détourner par cet artifice l'objection de Porphyre (3). Nihilominus sacrum in Ecclesia videmus, quod una cum aliquibus Græcis MSS. omnibusque Latinis exemplaribus Vulgata præfert, in Græcis vetustioris notæ ab Origene, dein a Hieronymo

H ny-

(1) *Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.*

(2) *Comment. in cap. 3. Matth.*

(3) *Hoc nonnisi a quibusdam Christianis fieri potuit, ut, quod Porphyrius objiciebat, hac arte declinarent. Dissert. crit. de MSS. N. T. pag. 24.*

nymo lectum . Cernis item in Matth. III.
 11. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni*, quam causam prætexere valeret, si quis nunc sentiret illis cum Hæreticis, *qui*, ut ait Erasmus ad hunc locum, *pro lotione utebantur inustura*. Et vox ἡ πυρὸς, & igni, plurimis in MSS. Græcis desideratur; quorum septem Robertus Stephanus, & supra viginti alios Millius recenset: ad hæc non omnes eam Græcos Patres legisse constat: quod hic & apud Lucam dicitur *baptizare Spiritu sancto, & igni*, id Marcus I. 8. & Johannes I. 33. dixerunt simpliciter *baptizare Spiritu* (1). Nihilominus præter Latinos Patres, majoremque Græcorum partem nonnulli pariter Græci codices dictam voculam in Matthæo, additam ab ipso juxta Grotium explicandi causa τὸ σφοδρὸν τῆς χάριτος (2), religiose cum nostra Vulgata retinuerunt. Hæc satis esse arbitror, ut non bene conjici videatur, Valentinianorum hæresim effecisse, ut lectio vetus *com-*
mu-

(1) *Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto. Marc. I. 8. qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Joh. I. 33.*

(2) *Vehementiam gratiæ.*

munis universim evaderet atque consecrata, altera vero, undecunque diruta, eatenus intercideret, ut ejus rudera in uno tantum MS. superessent.

LII. Adde, ut id, quod jam negatur, solemne in Ecclesia fuisse concederem, tali nihilominus auxilio adversus dictos Hæreticos hæc non egebat, nec ista defensione. Ut enim lectionem, qua ipsi abutebantur, avito in regno persistere ac dominari sivisset, nihil sibi metuendum erat, nequid eadem hostes promoverent; nam vides ex capite 19. libri de *carne Christi*, ut Tertullianus, Valentinianorum, *Non ex sanguine, nec ex carnis voluntate, nec ex viri, sed ex Deo natus est*, scriptum volentium, conditionem interritus accipiat, eorumque armis, causæ bonitate fretus, ipsos ita profliget: *Merito; quia Verbum Dei, & cum Verbo Dei Spiritus, & in Spiritu Dei virtus, & quicquid Dei est, Christus. Qua caro autem, non ex sanguine, nec ex carnis & viri voluntate: quia ex Dei voluntate Verbum caro factum est. Ad carnem enim, non ad Verbum pertinet negatio*

*formalis nostræ nativitatis ; quia caro sic
 habebat nasci, non Verbum . Negans autem
 ex carnis quoque voluntate natum , cur non
 negavit etiam ex substantia carnis : neque
 enim quia ex sanguine negavit , substantiam
 carnis renuit , sed materiam seminis , quam
 constat sanguinis esse calorem : ut despumatione
 mutatum in coagulum sanguinis feminae . Nam ex coagulo in caseo vis est substantiæ , quam medicando constringit , idest lactis . Intelligimus ergo ex concubitu nativitatem Domini negatam , quod sapit voluntas viri , & carnis , non ex vulvæ participatione . Et quid utique tam exaggeranter inculcavit , non ex sanguine , nec ex carnis voluntate , aut viri natum : nisi quia ex ea erat caro , quam ex concubitu natam nemo dubitaret ? Negans porro ex concubitu , non negavit ex carne : quia non proinde negavit ex carne , sicut ex concubitu negavit . Cum igitur nova lectio nihil Valentinianis refaveret , ex alia vero parte confodiendis Ebionitarum , similisque furfuris hominum hæresibus nata & aptissima foret , tuæ suspicionis fundamentum labascere videtur .*

tur. Hæc tibi facile a me dici possent, si, quam fortasse factam innuis in MSS. mutationem $\delta\iota$ in $\delta\varsigma$, & $\epsilon\gamma\epsilon\nu\nu\acute{\eta}\theta\eta\sigma\alpha\nu$ in $\epsilon\gamma\epsilon\nu\nu\acute{\eta}\theta\eta$, concederem. Quam tamen ut secutam esse non credam, illud facit, quod oportuisset ex ea mutatione ortam lectionem, quam *Ecclesiarum in Codicibus* inquis, *in probatis undique Versionibus Patres illos* (1) *invenire potuisse, eaque, legitimum ob sensum, non sententiæ modo quam confirmare in loco tuerique gestiebant, sed Catholicæ universim Doctrinæ accommodatum, usos jure ac merito fuisse* (2), ex uno in alterum exemplar deinceps propagari, & latius pervagatam, non in uno tantum codice contractam superesse; nisi dicas, aut plura quidem apographa olim exstitisse, illam exhibentia, quæ tempus, rerum edax, consumserit, fatumve aliud, quam metus ex Valentinianis, interire permiserit: aut contra unicum in dissitis regionibus fuisse, ex Irenæi primum, dein Tertulliani manibus ad illas Tapsensis Episco-

H 3

pi

(1) Nempe Irenæum, Tertullianum, & Vigilium Tapsensem.

(2) Pag. 202.

pi delatum , in quo nata diu latenterque vixerit , ac demum expiraverit , in Veronenſe annis volventibus migratura : aut tandem quid ſimile prætexeas , ad quod ſatis reſpondiſſe puter , ſi Flacci illud oc-
cinuero :

Quodque oſtendis mihi ſic , incredulus odi.

LIII. Reſtat ut in eo , quod optime jun-
ctum ac mirifice cohærens , nova lectione invec-
ta , non item , retenta veteri , aliqui-
bus videtur (1) , quid ego ſentiam , brevi-
viter exponam ; non enim circa Evange-
liſtæ ſcopum (2) immorabor : ſatis mani-
fe-

(1) Auctor *Differtationis* pag. 159. ſq. in hunc modum , ore cujuſdam clariffimi Viri diſceptat : *Videtur Orationis Evan-
gelicæ ſeries ac ſenſus Lectionem Tertulliani poſtulare . Quid
enim aliud illo in loco Johannes ſatagebat , niſi æternam Verbi
generationem explicare , ejuſque Divinitatem adverſus Hæreti-
cos adſtruere ? Itaque , poſtquam oſtenderit Verbum , Deum eſſe
Lucem , & Vitam , ita pergere videtur : Quotquot autem re-
ceperunt eum , dedit eis poteſtatem filios Dei fieri , his qui
credunt in nomine ejus , qui non ex ſanguinibus , neque ex
voluntate carnis , neque ex voluntate Viri , ſed ex Deo na-
tus eſt , & Verbum caro factum eſt , & habitavit in nobis .
Quo in ſenſu omnia coherere mirifice videntur , contra quam
accidit in communi Lectione .*

(2) Indicatur ibidem apud eundem Auctorem ſequentibus
verbis : *Scribebat Johannes adverſus Cerinthum , & Ebionitas ,
adverſus eos , qui ex humano ſemine Chriſtum editum perpe-
ram docebant , uti ex Eusebio notum , Hieronymo , aliisque . Ita-
que in ejus nativitate recensenda æquum eſt , ipſum Eccleſiæ fi-
dem*

festum ratus, Johannem, Christi divinitatem propugnare aggressum, obiter etiam divini erga Fideles amoris magnitudinem ostendendam suscepisse. *Quid eis (Deus) præstitit?* exclamat Augustinus ad I. 12. *Magna benevolentia, magna misericordia. Unicus natus est, & noluit manere unus. Multi homines cum filios non habuerint, peracta ætate adoptant sibi: & voluntate faciunt, quod natura non potuerunt. Hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat filium unicum, gaudet de illo magis, quia solus omnia possessurus est: & non habebit qui cum eo dividat hæreditatem, ut pauperior remaneat. Non sic Deus: Unicum eundem ipsum, quem genuerat, misit in mundum, ut non esset unus, sed fratres haberet adoptatos (1).* Itaque illud tantum attingam, quod ad contextum sive seriem orationis pertinet.

LIV. Non inficior, si legamus, *natus est,*

H 4

omnia

dem declarasse, credentis procul dubio, Verbum non ex sanguine, neque ex voluntate viri, sed ex Deo tantum fuisse generatum; eademque Johannem uti voluisse phrasi, qua usus est hac in re Matthæus I. 20. Quod ex ea natum est, de Spiritu sancto est.

(1) Tract. 2. in Johannem.

omnia inter se apta & colligata belle convenire. *Et hæc lectio* (ex te verba Card. Toleti perquam opportuna exscribam) *sensui est valde consona, & mysterii plena. Continuat* enim *præcedentibus sic, ut ratio quædam sit, quare Credentes filii Dei fiant; nempe dedit potestatem filios Dei fieri iis, qui credunt in nomine ejus, qui filius Dei est naturalis & verus, & non natus ex sanguinibus cum voluntate carnis & voluntate viri, qui Christus est: quasi dicat, ob id sunt filii Dei isti facti, quia credunt in eum, qui est verus & naturalis Dei filius, & non filius tantum hominis, ut ceteri nati ex sanguinibus, & ex concupiscentia carnis & viri; quia ergo credunt filium verum Dei & naturalem, filii etiam fiunt Dei, quamvis longe aliter quam ille, in quem credunt. Huic Lectioni respondent quæ sequuntur: Et Verbum caro factum est; idest, hic qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis & viri, sed ex Deo divina generatione natus est, factus est homo. At nego lectionem communem, nati sunt, aliquid, quod orationis Evangelicæ series aut sensus abhorreat,*
præ-

præferre. Narrat Evangelista in versu 12. datam a Verbo credentibus *potestatem filios Dei fieri* his verbis : *Quotquot autem receperunt eum , dedit eis potestatem (1) filios Dei fieri , credentibus in nomine ejus .* In 13. prosequitur , ut inquit vester Cardinalis Cajetanus , *declarando modum , quo nascuntur filii Dei ,* sive , ad excitandam Credentium virtutem & diligentiam , juxta Chrysostomum , *generationis modum memorat ,* *hujusque , carnalium partuum comparatione , significat excellentiam ,* cum ait : *Qui non ex sanguinibus , neque ex voluntate carnis , neque ex voluntate viri , sed ex Deo nati sunt (2) ;* seu tandem MAVIS , quod in uno versu Johannes dicit , in altero explanat ; uberius exponens , quinam sint Jesum accipientes & credentes. Cujusmodi Ἐξηγήσεις (3) an ipsi Evangelistæ fami-

(1) De voce ἐξουσίαν vid. adnot. 2. pag. 28. & 1. pag. 122.

(2) Τῆς τρόπου τῆς γεννήσεως ἡμᾶς ἀνέμνησε , καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τῆς σαρκικῶν ὠδίνων τὴν ὑπεροχὴν ἔδειξε , εἰπὼν ὅτι οἱ ἐκ τοῦ αἱμάτων , ἔδεδ᾽ ἐκ θελήματος σαρκὸς , ἔδεδ᾽ ἐκ θελήματος ἀνδρός , ἀλλὰ ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν . Homil. 9. in cap. 1. Evang. Johannis .

(3) Explicationes .

miliares fuerint , audiatur Glassius (1) :
Sæpe adbibet exegeset , & quidem iteratas ,
eorum , quæ aliquanto obscurius erant dicta .
Sic Job. I. 7. primum est propositio : Joban-
nes venit in testimonium ; postea statim addit
explicationem : Ut testaretur de luce , ut om-
nes crederent per ipsum . Tertio sequitur
etiam altera ac uberior explicatio vers. 8.
Non erat ille lux illa , sed ut testaretur de
luce illa &c. Ibidem vers. 12. Quicumque
acceperunt eum , dedit eis potestatem , ut filii
Dei fierent . Jam exponit , qui sint accipien-
tes Jesum : Ii , qui credunt in nomen ejus .
Exponit etiam plenius , quoniam sint accipien-
tes & credentes , vers. 13. Qui non ex san-
guinibus , nec ex voluntate carnis , nec ex vo-
luntate viri , sed ex Deo nati sunt (2) . Num
quid exlex aut abnorme , Vir doctissime ,
hucusque deprehendis ? Restat versicu-
lus 14. ubi particulam Et , quominus tex-
tus integer æquabili cursu fluat , ii , quos
tu scis , arbitrantur impedire . Nec mirum ;
non

(1) Hunc & alios eodem , similive de grege homines
 quodocunque audiendos proponimus , ubique , Catholicum
 quatenus dogma fert , audiendos intelligimus .

(2) *Philolog. sacr. lib. 1. tractat. 4. sect. 3.*

non enim omnibus, ut tibi harum peritissimo rerum, datum est Hebraismos habere in numerato: non omnes norunt, *Et Verbum caro factum est* perinde accipi posse, ac *Verbum enim caro factum est*: ut αἰτιολογικὸν (1) interdum est Hebræorum, ita hoc loco τὸ *Et* unum ex Hebraismis esse, in Johanne occurrentibus, quemadmodum aliqui Interpretes (2) affirmant post Clementem Alexandrinum, ita comma explicantem: *Sermo enim ipse aperte caro factus est*. Quibus accenferi potest Cornelius A Lapide, *Hæc vocula*, inquit, *nectit hanc sententiam præcedentibus partim historice, partim causaliter*; nempe juxta illud Augustini: *Ne miraremur & horreremus tantam gratiam, & ne nobis incredibile videretur homines ex Deo nasci, quasi securitatem faciens hoc dixit (Evangelista) Et verbum caro factum est*. Πολὺ γὰρ δυσκολώτερον, aptissime Chrysostomus, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον λογισμὸν, Θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἢ ἄνθρωπον υἱὸν Θεοῦ χρηματίσαι, *Longe enim difficilius est, quantum*

(1) Causativum.

(2) Vid. Criticos sacros.

tum ad humanum intellectum pertinet, Deum hominem fieri, quam hominem Dei filium esse (1). Tantundem erit, eandem si particulam eo sensus atque interpretationis modulo, quem superius indicavi (2), metiamur. Attendendum est, Cardinalis Tole- tus, quem paulo ante laudavi, monet, maximam vim in particulis causalibus, il- lativis, continuativis, ceterisque ejusmodi esse positam, ut interdum una particula inte- grum sententiæ sensum contineat & osten- dat (3). Nulla enim fere vocula est &c. apposite ad rem nostram Georgius Enjedi- nus) quæ multiplices & inter se dissidentes interpretationes non habeat (4).

LV. Quanquam imis etsi prima, pri- mis ima, ad Syntaxeos amussim exacta, omnino non optime responderent, quid novum, quid mirandum foret? Ut rigido revocare examine non decet ad Criticorum regulas omnium generatim Apostolorum scripta, qui, ut ait Eusebius, cum doctissi-
mis

(1) Homil. 2. in Matthæum.

(2) Num. XXXI. sq.

(3) Argum. Comment. in Johannem.

(4) Procem. in Johannem.

quibusque Græcorum Patrum sentiens,
 erant τὸν βίον ἄκρως κεκαθαυμένοι, καὶ ἀρετῇ τὰς ψυ-
 χὰς κεκοσμημένοι, τὴν δὲ γλῶτταν ἰδιωτεύοντες, *vi-
 ta quidem ac moribus castigatissimi, & om-
 nibus virtutibus ornati, sermone autem ipso
 rudes atque inculti* (1), ita in Johannis
 Evangelio elegantem illum eloquii & stru-
 cturæ cultum, quem Dionysius Alexan-
 drinus in eo, ejusdemque Evangelistæ Epi-
 stolis constanter suspiciebat (2), frustra
 ubique requiramus. Porro humanioribus li-
 teris,

(1) Hist. Eccles. lib. 3. cap. 24.

(2) Τὰ μὲν γὰρ εἰ μόνον ἀπταισῶς καὶ τὴν ἐλλήνων
 φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλο-
 γισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἐρμηνείας γέγραπται. πολ-
 λὲ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμόν, ἢ
 ἄλως ἰδιωτισμόν ἐν αὐτοῖς εὐρεθῆναι. ἐκότερον γὰρ εἶχεν
 ὡς ἔοικε τὸν λόγον, ἀμφοτέρως αὐτῷ χαρισαμένε τῷ
 κυρίῳ, τὸν τε τῆς γνώσεως, τὸν τε τῆς φράσεως, *Ille
 quidem (Johannis Evangelium & Epistolæ) non modo emen-
 date quoad Græcum sermonem attinet, verum etiam cum sum-
 ma elegantia tum in verbis tum in argumentationibus, & in
 tota orationis compositione perscripta sunt. Tantum abest ut bar-
 barismus aliquis aut solæcismus, aut denique idiotismus quis-
 piam in illis deprehendatur. Utroque enim præditus erat Evan-
 gelistes, sermone nimirum ac scientia; cum hæc duo ipsi Domi-
 nus concessisset, scientiam simul & eloquentiam. Apud Euseb.
 Hist. Eccles. lib. 7. cap. 25. At in eo quod eloquentiam & di-
 cendi elegantiam attinet, excessisse modum Dionysium Alexan-
 drinum Critici omnes recentiores fatentur, cum contrarium
 manifesta res doceat, inquit Vir Cl. Joh. Lami in libro singu-
 lari de eruditione Apostolorum pag. 401.*

teris, Calmetus inquit, *rudem fuisse Evangelistam*, nulloque excultum artificialis eloquii & rethoricæ studio, quod sine ejus injuria dictum volo, constat inter omnes (1). Quid autem hinc sequi, aut licere sibi putent, qui verba cælestis Oraculi, ut loquar cum Augustino, ad regulas Donati restringenda censent? parum, ut videntur, memores Ecclesiam Christi, ut Hieronymus agebat, *non de Academia & Lyceo, sed de vili plebe congregatam esse*. An novam, quæ *textum* (Lacerdam audis, tecum sententiam in hac causa, tamen ante pag. 48. & pro me citatum) *faciliorem reddit* (2), quæque quadrat undique, lectionem induci vellent, & antiquam expungi, minus consonam, ut ipsi opinantur, & minus claram? At primo norunt, privata rem auctoritate majorem esse; deinde, absque eo foret, criticæ nihilominus leges

(1) Quem tamen defectum abunde reparari *scientiæ divinitus acquisitæ lumine, mysteriorum profunditate, rerum excellentia, soliditate conceptuum, atque doctrinæ utilitate*, sapientissimus idem Monachus profitetur. Vid. hujus Præfat. in *Evangelium Johannis*.

(2) Vid. Lacerd. *Adnot.* in Tertul. cap. 19. lib. *de carne Christi*.

leges hoc vetarent. Nam lectionem, quam contextus requirit, adprobendam quidem esse præcipit Auctor, quem haud semel appellavimus, *Dissertationis de variis N.T. lectionibus*; subdens, ab ipsa rei natura, & scriptionis fine hoc præceptum confirmari: *Omnes enim, qui sensa animi sui exprimunt, banc ponunt operam, ut distincte & ex ordine loquantur vel scribant, & quæ distinguenda sunt non confundant vel aliquid ponant, quod iis, quæ prius dixerant, sit contrarium. Quod vel maxime de Scriptoribus sacris dicendum, quos a tali errore Spiritus sanctus, quo inspirante & dirigente scripsere, præservavit (1).* Verum subjicit, eam etiam, quæ obscuritatem dictionis secum fert, non esse statim rejiciendam (2); laudatque Millium, huic canoni in explicandis quibusdam Scripturæ locis obsecutum, atque sic putantem, obscuritatem & absurditatis speciem haud leve esse, ubi varient codices, *γνησιότητος* (3) indicium (4).

LVI.

(1) Pfaffius pag. 196.

(2) Vid. pag. 204. sq.

(3) *Sinceritatis*.(4) *Quoties veteres* (inquit Erasmus in annot. I. Corinth. 15. *faten-*

LVI. Sed quid ista commemoro? quasi textus ob dictionem *nati sunt* aliquid ejusmodi patiatur, & ea, quæ diximus, non sufficiant, ut quivis harum intelligens æquusque rerum æstimator nihil ibi tale criminetur. Nisi si quis umbram culpæ in communi lectione, quippe quæ, in cortice spectata, *allegorici* tantum sensus capax est, forte somniaret (1), eaque de causa alteram, Veronensi in apographo comparentem, aptiorem judicans, substitui averet; contra existimans, quam in re simili, nec imprudenter, fecit Origenes, allegoriarum ceteroquin nimius admirator, quem lib. 1. in Canticum Canticorum ita de se testantem audiamus: *In quibusdam exemplaribus pro eo quod legimus: Quia bona*

fatentur lectionem esse diversam, semper mihi suspectior (verior, Criticum hunc dicere voluisse, persuasum habet Glassius Philolog. sacr. lib. 1. tract. 2. de textus Græci in N. T. puritate column, 187.) esse solet ea, quæ prima specie videtur absurdior, ut consentaneum sit, lectorem vel parum eruditum, vel parum attentum, offensum absurditatis imagine, mutasse Scripturam.

(1) Auctor Dissertationis *de loco Johannis* pag. 160. hæc ore, ut videtur, alieno recitat: *In sensu (novæ lectionis) omnia coherere mirifice videntur, contra quam accidit in communi lectione, in qua nonnisi per allegoriam de Credentibus dici potest, eos, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natos esse.*

bona sunt ubera tua super vinum , *invenimus scriptum* : Quia bonæ sunt loquelæ tuæ super vinum : *quod quamvis videantur significasse evidentius ea ipsa , quæ nobis spiritali interpretatione differta sunt , tamen nos Septuaginta interpretum scripta per omnia custodimus , certi quod Spiritus sanctus mysteriorum formas obtectas inesse voluit in scripturis divinis , & non palam atque in propatulo haberi (1).*

LVII. Verum ut longiori tandem epistolæ , seu potius epistolæ monstro , finem imponam , bene habet , quod , ad ceteras , quas attulisti , conjecturas accedente etiam ex nova , si reciperetur , lectione aperto adversum Socinianos emolumento (2),

I

nihil

(1) Pag. 41. edit. Paris. an. 1740.

(2) *Ea nos , legitur Dissertationis de loco Johannis , sæpe laudatæ , pag. 203. si fas esset , uteremur aptissime in præsens adversus Socinianos ; Quum enim illi nos accusent , quod hebraismos in Christianæ Religionis dogmata consecremus , quod Johannis verba , καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο , Et Verbum caro factum est , quæ , ipsorum opinione , nil aliud sunt quam hebraismus , & per eundem denotant : Et ille , qui Verbum Dei hominibus nunciavit , caro erat , seu , ex carne natus ; Heinc suomet homines hosce jugularem gladio , ex verbis nempe immediate antecedentibus , quibus inveniretur Johannes negasse Christum ex carne esse , hebraismi , seu anomalie vi οὐ ἐγεννήθησαν denotantibus natus est ; iccirco valeret argumentum ;*
Quo

nihil tamen tu innovandum sapientissime concludis ; gnarus , quænam Ecclesiæ judicia hisce in rebus esse consueverint. *Nemesianum* , inquit *Custantius* , *Tiburnensem Episcopum* in concilio *Carthaginensi* sub *Cypriano* , *Hilarium Pictavensem* , *Ambrosium* , ac *Vigilium Tapsensem* olim , quoniam *Deus spiritus est* , in cap. 3. *Evangelii Joannis* legisse , ex iis quæ dixerunt vel scripserunt , colligitur . Multo plures in *psalmo 95. versum* , *Dicite in gentibus* , *Dominus regnavit a ligno* , legerunt , nominatimque *Iustinus Martyr dial. cum Tryph. p. 298. Tertullianus contr. Jud. c. 11. & 13. Lactantius apud Genebr. Arnobius vulgatus in hunc psalmum* , apud *Cyprianum auctor Tractatus de montibus Sina & Sion* , *Augustinus & Cassiodorus in eundem psalmum* , *Leo Ser. 4. de Pass. Dom. Gregorius Magnus in Ezech. hom. 6. c. 13. Fortunatus* . *Lectionem eandem etiamnum asservant vetera quædam psalteria* , *Romanum* , *Ger-*
ma-

Quomodo significare potuit Evangelista illis verbis: Et Verbum caro factum est, Illum, qui Verbum nunciavit Dei, ex carne esse, vel ex carne fuisse factum, quum immediate antea dixisset, eundem non ex hominibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate Viri, sed ex Deo esse natum?

manense, quod ipsi S. Germano Parisiensi Episcopo usui fuit, Carnutense. Ejusdem recordationem frequentat Ecclesia latina tum in Fortunati hymno, quem in Passionis Dominicæ ac sanctæ Crucis festis decantat, tum in commemoratione Crucis, quam tempore paschali celebrat (1). Lectionum par, ut vides, in Ecclesiæ hostes commodissimum: quæ tamen utramque a sacro textu alienam censuit, rectumque ipsius judicium confirmant (pergit ibidem pag. 655. idem Cusantius) non modo græca exemplaria, in quibus neque nunc exstant, neque aliquando exstitisse ullo indicio approbatur, sed & omnia omnium linguarum exempla, a quibus pariter absunt (2). Idem & tua de lectione hæcenus factum est, neque secus in posterum etiam futurum, eadem fere momenta facile tibi persuadent. Hinc fassus, in rebus facti haud esse argumentum ex decentia deducendum, nec ex utilitate, quæ ex hypothesis procederet (3), communem retin-

I 2

nen-

(1) *Veter. codic. Vindic. confirm. part. 6. cap. 9. pag. 652. sq.*

(2) Excipiatur nunc Vercellense apographum, jam detectum, a quo non absunt hæc: *Quia Deus spiritus est. Vid. num. XL.*

(3) Pag. 204.

nendam esse censes, idque ex animo te sentire affirmas in hunc modum: *Quod sincere quidem, & fide optima pronuncio* (1). Euge, sapienter, probe. Nimirum intelligis, quantulum hisce in rebus homini privato liceat: quodque olim docuit R. P. *Inquisitor Astensis*, qui *Fratri Jo. Baptistæ*, ejusdem ac tu cognominis, Lectorique pariter Dominico, Bibliorum Versionis, quæ est Isidori Clarii, examinandæ curam demandavit; *Præfationem* ea parte multari jubens, in qua duplex suum nova molienti consilium hic Monachus editor exposnebat (2), idem tu nunc doces, ultro jam sublati ex Dissertatione tua, priusquam typis committeres, omnibus iis locis, unde rebus te studere novis in communis lectionis detrimentum suspicio alicui oboriretur. Quid plura? Quæ tu inquis pag. 204. *Placet Irenæi, Tertulliani, Vigilii, Codicis Veronensis lectio, sed in eisdem ipsam arbitror relinquendam, quæque ibidem subdis, Quis enim sapere parum adeo potest,*

(1) Ibidem.

(2) Vid. Simon. *Hist. crit. N. T.* cap. 11. pag. 143. sq.

potest, ut infinitis Versionibus unum MS. præferendum velit, tria Patrum loca infinitis Vetustiorum, Recentiorumque testimoniis? satis ostendunt, si maximum, si fervens, doctissime Ansalde, ingenium tibi est, parem nec sapientiam deesse ad illud, quo decet, sufflamine moderandum. Tuo ego quoque exemplo sapere discens, Placent, claudam, quæ de Patrum citationibus, quæ de codice Veronensi, quæque demum cuncta hucusque suspicando protuli; at non ultra placent, quam tuo, quod erit serio re perpensa, judicio consentiant, nedum illi S. Romanæ matris Ecclesiæ, cui totus acquiesco. Hæc ego de Johannis loco, ut tibi amico, Vir Clarissime, amicus obtemperarem; adversarii quidem speciem præbens, at constans tui tuarumque rerum omnium admirator, ac præsertim postremæ Dissertationis tuæ, interlucentibus in hac (verba mutuabor ab epistola manuscripta doctissimi Agnesii vestri, Regio in Taurinensi Gymnasio Doctoris) tutti que' punti d'erudizione, li quali potevano giovare ad illustrar quella Lezione di Tertulliano, sì par-

tico.

ticolare , che meritava veramente d' esser messa in buon lume.

LVIII. Age nunc , priusquam mensæ tollantur (necdum enim exempta fames obsequendi meæ erga te tuumque Ordinem observantiæ) paucula quædam in extremum ferculum expromere me sinas , eorum similia , quæ tu prægustanda in cœnæ capite apposuisti. *Satis profecto , inquis tuæ Dissertationi præludens , mirari haud possum , mecum ipse perpendens , quantum huiusmodi neglexerint retroacta ætate studia (1) , qui tot acti erant ad ea persequenda stimulis.* Infra causam addis : *Sensim nempe apud Ascetarum vulgus crevit adeo Scholasticarum , ut ajunt , doctrinarum opinio , ut duobus posterioribus demum sæculis mirum vix , si præ Scholasticorum Præceptorum scriptis nihil ultra legendum crederet , nil ultra venerari posse videretur , nil habere aliud quod edisceret , imitaretur , illustraret , propugnaret.*

LIX. Quæ tu miraris de neglecto linguarum studio , facram ad Criticem apprime
ne-

(1) Græca nempe & Hebraica.

necessario , quæque de nimia circa Schola-
 sticæ orbem Theologiæ mora adjicis , ea-
 dem , *vir* juxta Albertum Fabricium *can-*
didus & eruditus (1), querebatur olim Ma-
 rtinus Dorpius , in Academia Lovaniensi
 ejusdem , ac tu , disciplinæ professor. Hic
 suum ob Græcæ linguæ inscitiam , ubi
 Pauli epistolas explicare aggressus fue-
 rat , dolorem publice testatus, *Neque enim,*
inquit (2) , *audiendos censeo qui linguæ*
Græcæ cognitionem perparum afferre momen-
ti existimant ad Novi Testamenti expli-
cationem . Nam hoc si habet , quid est quod
Hieronymus , Augustinus , Ambrosius , tota-
que corona veterum eorundemque clarissimo-
rum Auctorum toties hortantur , ut Græca
exemplaria & archetypa inspiciamus? Hinc
 pravam illorum temporum consuetudi-
 nem , sacra illa , quam dicimus , & per se
 laudabili Theologia abutentem , impro-
 bans , *Nihil* , pergit , *nobis actum esse vide-*
tur , nisi omnes omnium chartas evolvamus ,
boc est , nisi solido decennio infelicissime ac si-

(1) *Bibliothecæ Latine Med. & Infim. Latinit. lib. 4.*

(2) *Orat. Prælect. in Epist. Pauli edit. Basil. an. 1520.*
Vid. Sim. H. C. N. T. c. 7. unde hæc sumimus.

ne fructu nugemur. Cur omnem ætatem quæstiunculis de lana caprina & ipsam asini umbram superantibus perdimus? Cur sophisticarum captionum nullus est neque modus neque finis, sed perpetua quædam argutandi, plicandi & replicandi libido, & titillantis quidem, sed heu nimio constaturæ vanitatis inanis oblectatio? Postea allatis in medium verbis Card. Alliacensis, expedire sentientis, exemplaria sacri Canonis examinari diligenter & corrigi. Ad quam correctionem non sunt omnes indifferenter admittendi, sed solum Theologi multum in Grammatica & linguis Hebræa & Græca eruditi, addit: Veteres quotquot fuere eximii Theologi, alii duas, alii tres, alii plures linguas calluerunt, Græcam certe nemo fere non mediocriter didicerat; & nos tantopere abhorremus. Hæc Scriptor, qui Tridentini Concilii, quod Vulgatæ Bibliorum editioni auctoritatem impertitum est, tempora præcessit. Quid igitur adeo mirum, eodem postilla morbo extra intraque ἀσκητήρια (1) laboratum esse, ubi & quamdiu parum at-

ten-

(1) Asceteria.

tendi solemne fuit, *Ecclesiam*, dum hanc editionem approbaverit, fontes non reprobare, ut falso mentiuntur *Hæretici*. Unde licitum est ad eos recurrere qui puri sunt in pluribus casibus, præcipue quando in editione *Vulgata* anceps sententia est; in *Græco* vero & *Hebræo* perspicua & clara (1)? ubi & quamdiu solemne fuit privatis publicisque in exercitationibus *θεσιν* (2) hujusmodi, *Biblia Vulgata* ita sufficiens, ut nulla alia quovis modo sit opus (3), simileve propugnari? ubi denique ac quamdiu *βλάσφημον* (4) illud, quod a quodam Johanne Dullardo sæpius ingestum sibi testatur Ludovicus Vives (5), auditum est: *Quanto eris melior Grammaticus, tanto pejor Dialecticus & Theologus?*

LX. Verum, quod felix, faustum, fortunatumque, hodie nostros apud Italos, ingenia experrecta & rectum curvo dignoscentia, visitur passim alia studiorum facies; horum curriculum ita obeuntes, ut
fin-

(1) De Escal. init. *Clyp. Concil.* cap. 23.

(2) *Thesim.*

(3) Petr. Sutor *de Tral. Bibl.* c. 17.

(4) *Blasphemum.*

(5) Lib. 2. *de causis corruptarum artium.*

singula suum quæque decenter locum habere ac tueri consueverint . Inter eos autem , qui , sacra degentes intra Claustra , laudem hanc præcipuo sibi jure vindicare possunt , mei quoque numerentur Domini oportet , contubernales tui ; ad quos peculiariter id spectat , quod inferius de toto generatim Ordine testaris : *Ceterum reformata prorsus apud nos etiam in præsens est præterita hæc Studiorum ratio* (1). Hoc clamat præter cetera bilinguis isthic de novo suscitata schola , quantæ jupiter ! utilitatis processu temporis futura . Rei literariæ , in pejus lapsæ , fatum ex *fastidita Græcanici sermonis peritia , multoque magis Hebraici* , Erasmus olim repetebat (2). Quid ergo non sperandum contra est , hac utraque lingua a vobis , a vestris , magno plerisque ingenio præditis , adolescentibus impenso coli cœpta ? Ambæ profecto radices alte paulatim agent , lateque propagabuntur , iis , qui easdem nunc docentur , alios , siue Brixiaë manserint , siue alio vocari

(1) Pag. 155.

(2) *Præf. in Hieron. Opera* ad Guliel. Archiep. Waramum.

cari contigerit , deinceps edocentibus . *Io son solito di dire ,* legi olim in Epistola , quam celeberrimus Græcarum literarum Florentiæ Professor ad EMINENTISSIMUM QUIRINUM exaraverat , *che chi insegna a Secolari fa tanti soldati , ma chi insegna ad Ecclesiastici fa tanti Capitani* . Quemnam igitur exercitum ego non confidam vestram Domum hanc mihi , annis labentibus , daturam ? ubi alumnorum disciplinæ ita consultum est , ut ceteris curis queat & linguarum studium felici , atque amico fœdere conjungi : ubi præter urgentem Turni , hoc est Præsidis vigilantissimi , præsentiam , ipse ades maximi , ac perpetui calcaris instar aut stimuli , in eodem atque ipsi stadio impigre currens , quamvis Græce jam & Hebraice doctus , quamvis princeps Theologiæ Lector , quamvis denique *Clarissimi Viri* titulum jampridem & honorem legitime adeptus (1) .

LVI.

(1) Alluditur ad Opera , quæ eximius Auctor diversis subinde temporibus in lucem edidit . Eorundem catalogum proferit Typographus in calce Dissertationis *de loco Johannis aliter , atque habet Vulgata , a nonnullis Patribus lecto* .

LXI. Itaque, ut hæc epistola in te uno, ad quem scripta est, desinat ac tandem absolvatur, perge, mi Ansalde, ut facis, de tuo Ordine, hujus utilitati inserviando, & de tota literaria Republica, novos edendo ingenii fœtus, benemereri. Orientalium præcipue, quas deperis, linguarum perge in dies callentior in Ecclesiæ commodum evadere. Hinc te ad majora rerum initia, fatis ducentibus, aliquando para. Jam vides, ut faustissima *Nominis* in terris *Optimi Maximi* auspicia tibi ultro occurrerunt. Ecquis hæc sine peculiari præludentis divinæ Providentiæ numine credat evenire? Qualem me super Johannis loco vatem conjectando præstiterim, ignoro; sed hic inepti notam me profecto minime subitum spero, si animo, de te libenter, nec temere, læta auguranti, obsequens pronuntiavero, ut olim Augustino Justiniano, & Josepho Mariæ Cianti (hos tantum, privatorum conditionem egressos, quorum & ipse mentionem facis, nominabo) sanctissimi ejusdem instituti, eadem ac tu merce florentibus, alteri Leonis X. alteri Ur-

(CXLI.)

Urbani VIII. Maximorum Pontificum, benignitatem experiri contigit, ita eam BENEDICTI XIV. in summum Christianorum bonum atque ornamentum feliciter nunc regnantis, haudquaquam tibi futuram. Vale.

Brixiae Cal. Septemb. anno MDCCXLVI.

(CXLII.)
NOI RIFORMATORI
DELLO STUDIO DI PADOVA.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. Giacinto Maria Marini Inquisitore del Sant' Offizio di Brescia nel Libro intitolato : *De nova Johannis Cap. I. vers. 13. lectione Epistola Petri Antonii Barzani*, non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario Nostro niente contro Principi, e buoni costumi, concedemo licenza a Gian-Maria Rizzardi Stampatore in Brescia, che possa esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 5. Dicembre 1746.

[*Z. Alvise Mocenigo 2.º Rif.*
[*Zuane Querini Proc. Rif.*
[

Regist. in Lib. a fol. 40. al n. 302.

Micbiel Angelo Marino Segret.

Emen-

*Emendanda**Corrige.*

Pag. 3. lin. 13.	Ebioni respondit.	<i>Ebioni respondit</i>
6.	15. aliter quoque ab aliis lectum merito diceretur.	aliter quoque lectum jure dicemus.
18.	25. Contra Dallæus	Et Dallæus
30.	23. & ad Hebraismorum pertinentem	& ad Hebraismorum peritiam pertinentem
78.	23. variam	variā olim
90.	1. habitum curatum-que	habita curataque
Ibid.	5. autographa	quædam autographa
104.	15. יבב	יבב
118.	4. prætexeas	prætexas
Ibid.	7. Quodque	Quodcunque
126.	13. sententiam	sentientem

B R I X I Æ,
Excudebat JOANNES-MARIA RIZZARDI.
M D C C X L V I.

Superiorum permissu.

Barzani, Pietro A.

De nova Joannis Cap. 1. vers. 13. lectione

Brixia 1776

Exeg. 74

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10409878-3